

Хмельницький національний університет  
Гуманітарно-педагогічний факультет  
Кафедра слов'янської філології

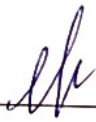
Галузь знань 03 Гуманітарні науки  
Спеціальність 035 Філологія  
Спеціалізація 035.033 Слов'янські мови і літератури (переклад включно),  
перша – польська

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА**  
Магістр


**СИМВОЛІКА ЗООЛЕКСЕМ У СТРУКТУРІ ПОЛЬСЬКИХ  
ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ**

КвРФППм.023218.01.14.00

здобувачки II курсу групи ФППм-23-1


 Лариси СТРЕМБИЦЬКОЇ  
Підпис, дата

Керівник

 Наталія ТОРЧИНСЬКА  
канд. філол. наук, доцент

До захисту допускаю:

Завкафедри слов'янської філології

 Наталія ТОРЧИНСЬКА,  
канд. філол. наук, доцент

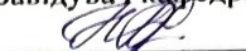
Хмельницький, 2024

# ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет	гуманітарно-педагогічний
Кафедра	слов'янської філології
Освітній рівень	магістр
Галузь знань	03 Гуманітарні науки
Спеціальність	035 Філологія
Спеціалізація	Слов'янські мови і літератури (переклад включно), перша – польська
Освітня програма	освітньо-професійна

**„ЗАТВЕРДЖУЮ”**

Завідувач кафедри слов'янської філології

 (Неля ПОДЛЕВСЬКА)

17 жовтня 2023 року

## ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу

### СТРЕМБИЦЬКІЙ ЛАРИСІ ВАСИЛІВНІ

**1. Тема роботи «Символіка зоолексем у структурі польських фразеологізмів»,**

затверджена на засіданні кафедри слов'янської філології 16 червня 2023 року, протокол № 12.

**2. Термін подачі здобувачем вищої освіти завершеної роботи – грудень 2024 року.**

#### **3. Вихідні дані роботи:**

Мовна картина кожного народу носить досить індивідуальний характер і є надзвичайно багатою. Спорідненість польської та української мови обумовлюється наявністю багатьох факторів: праіндоевропейські і праслов'янські корені, спільне історичне минуле, територіальна близькість, економічні відносини, схожа культурна спадщина. Чимало спільного на прикладі порівняльного аналізу цих двох споріднених мов можна виявити, якщо вивчати і досліджувати фразеологічні одиниці. Саме фразеологічні одиниці є найвиразнішими засобами мовної конотації у світі поляків та українців, що допомагають нам краще пізнати мовні стереотипи. Потреба схарактеризувати за допомогою порівняльно-зіставного аналізу набір лінгвістичних виражальних засобів на позначення фразеологічних одиниць із зоокомпонентом в польській мові зумовлює актуальність теми кваліфікаційної роботи. Це дозволить проаналізувати найбільш поширені сталі звороти із зоолексемами на позначення свійських та диких тварин, комах, їх взаємозв'язок із фразеологізмами в українській мові та виокремити ознаки національної польської мови.

#### **4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік підлеглих розробці питань):**

- узагальнити теоретичні знання про поняття «фразеологічна одиниця»;
- вивчити дослідження порівняльних аспектів фразеологізмів на прикладі польської та української мови у вітчизняній та польській етнолінгвістиці;
- проаналізувати найбільш поширені ФО на позначення свійських, диких тварин та комах у польській мові;
- дослідити образність та конотативність польських фразеологізмів з зоолексемами;
- виявити і дослідити закономірності у структурі, семантиці та функціонуванні фразеологізмів із зоолексемами.

**5. Графічного матеріалу немає.**


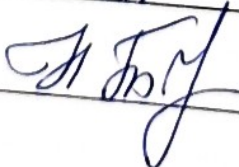
6. Консультанти по роботі із вказівкою розділів, які їх стосуються			
Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання отримав
	HEMAC		

7. Дата видачі завдання – 17 жовтня 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН			
№ з/ч	Найменування етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Обрання теми кваліфікаційної роботи	Вересень 2023 року	
2.	Опрацювання наукової літератури з теми дослідження	Вересень-жовтень 2023 року	
3.	Збирання матеріалу, його первинна наукова інтерпретація	Вересень-листопад 2023 року	
4.	Написання першого розділу кваліфікаційної роботи	Грудень 2023 – березень 2024 року	
5.	Апробування результатів дослідження шляхом здійснення публікації в збірнику наукових праць та участі в конференціях	Жовтень 2023 року – листопад 2024 року	
6.	Написання другого розділу кваліфікаційної роботи	Квітень – червень 2024 року	
7.	Написання третього розділу кваліфікаційної роботи	Серпень – жовтень 2024 року	
9.	Написання «чорнового варіанту» кваліфікаційної роботи	До листопада 2024 року	
10.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	26 листопада 2024 року	
11.	Остаточне завершення кваліфікаційної роботи	Грудень 2024 року	
12.	Подача кваліфікаційної роботи на кафедру і її захист	Грудень 2024 року	

Магістрант

Керівник роботи

Лариса СТРЕМБИЦЬКА

Наталія ТОРЧИНСЬКА

### Анотація

Тема роботи: «Символіка зоолексем у структурі польських фразеологізмів»

Автор – Лариса СТРЕМБИЦЬКА

Науковий керівник – Наталія ТОРЧИНСЬКА

Обсяг кваліфікаційної роботи – 67 сторінок основного тексту.

Робота містить 92 джерела посилань (зокрема 33 – польською мовою).

Ключові слова: *фразеологізми, ідіоми, сталі звороти, зоокомпонент, зоолексема, зоонім, мовна картина світу.*

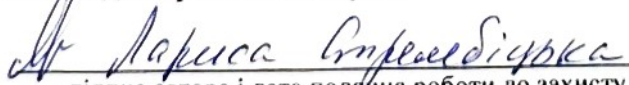
Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню фразеологічних одиниць із зоолексемами на позначення диких, свійських тварин і комах за допомогою порівняльно-зіставного аналізу на прикладі двох споріднених мов – польської та української.

Потреба дослідити і охарактеризувати фразеологічні одиниці із зоокомпонентом в польській мові з метою вивчення мовної картини світу польського народу й зумовлює актуальність теми дипломної роботи, яка полягає в комплексному аналізі сталих виразів та сфери їх використання у польській мові. Відповідно до мети постають наступні завдання: сформулювати чітке уявлення про фразеологічні звороти та їх функціональну роль у польській та українській мові, вивчення наукових досліджень на дану тематику у польському та вітчизняному мовознавстві, виявити специфіку вживання ідіом відповідно семантичних та структурних особливостей, систематизувати сталі звороти з зоокомпонентом відповідно поділу на свійські, дикі тварини та комахи, охарактеризувати емоційне забарвлення та образність фразеологічних одиниць із зоокомпонентом.

Об'єкт дослідження— зоолексеми, що входять до складу фразеологічних одиниць. Предмет дослідження- різні моделі фразеологічних одиниць із зоокомпонентом, сталих зворотів, прислів'їв, приказок, їх структура, походження, семантика, образність та емоційний відтінок, сфера застосування та функціональна роль. Матеріалом дослідження стали сталі звороти, прислів'я та приказки, фразеологічні одиниці, що досліджуються у різних лінгвістичних працях. Вибір джерельної основи зумовлений спробою виявити відмінні та спільні ознаки застосування фразеологічних одиниць в польській та українській мовній картині світу.

У процесі роботи встановлено, що майже немає великих двомовних фразеологічних словників, що утруднює процес дослідження. Вивчення фразеологічних одиниць із зоокомпонентом на позначення диких, свійських тварин та комах у працях польських та українських науковців є досить епізодичним. Найчастіше вживаються ФО на позначення свійських тварин, так як саме ці тварини найчастіше зустрічаються у побуті як українців так і поляків. Перспективу дослідження вбачаємо в характеристиці фразеологізмів із зоокомпонентом, в основі яких є згадка про птахів та риб.

Автор

  
підпис автора і дата подання роботи до захисту

## ЗМІСТ

Вступ.....	6
1. Фразеологічні одиниці в польській і українських мовах.....	10
1. 1. Дослідження фразеологізмів із зоонімами у вітчизняній і польській етнолінгвістиці.....	10
1. 2. Фразеологізми у мовній картині світу.....	13
1.3. Теоретично-мовознавчі засади етнолінгвістики.....	19
1.4. Методологічні основи дослідження.....	22
2. Мовний образ тварин у польських фразеологізмах.....	27
2. 1. Кількісний склад, категорії та характеристика тваринного світу у польських та українських фразеологізмах.....	27
2. 2. Мовна характеристика домашніх улюбленців у польській фразеології.....	30
2. 3. Фразеологічні одиниці з компонентом «свійські тварини».....	38
2. 4. Семантичні особливості зоосемізмів на позначення диких тварин.....	46
3. Мовна характеристика образу комах у польських фразеологізмах і приказках.....	54
3. 1. Стереотипове бачення образу комах у польській мовній картині світу.....	54
3. 2. Етнолінгвістичний аналіз польських фразеологічних одиниць та приказок стосовно використання зоолексем на позначення комах.....	55
Висновки.....	63
Перелік джерел посилання.....	69

## ВСТУП

Фразеологізми є невід'ємним складником мови, вони уособлюють відтворені національні особливості, виражають менталітет і культурний код певної нації. У польській мові, як і в будь-якій іншій, зоолексеми відіграють важливу роль у формуванні фразеологізмів. Вони додають особливого колориту й образності у фразеологічні одиниці.

Фразеологізми досить часто ставали об'єктом вивчення не тільки польських, але й українських науковців. Так, С. Скорупка досліджував фразеологізми з погляду їхніх класифікацій [87], А. Пайдзінська визначила роль фразеологізмів у польській поезії [76], Я. Ліберек вивчав фразеологічні інновації у повоєнний час [72]. Ю. Сагата проаналізувала семантику фразеологізмів з анімалістичним компонентом на матеріалі польських словників [44]. Незважаючи на досить стійкий інтерес науковців до фразеологічних одиниць польської мови, використання зоолексем у польських фразеологічних одиницях досі є малодослідженим, що й зумовлює **актуальність** теми кваліфікаційної роботи.

**Мета роботи** – вивчити та описати символіку зоолексем у структурі польських фразеологізмів, розглянути їхню лексичну та семантичну специфіку, виявити зв'язок між зоолексемою та значенням фразеологізму.

Для реалізації поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання**:

- аналізувати та систематизувати зоолексеми, що використовуються в польських фразеологізмах;
- визначити символіку та метафорику зоолексем у польських фразеологізмах і з'ясувати, як вони відображають особливості польської культури, менталітету і традицій;
- проаналізувати походження й етимологію фразеологізмів із зоолексемами, їхню історичну та лінгвокультурну специфіку;

- узагальнити теоретичні знання про поняття «фразеологічна одиниця»;
- вивчити дослідження порівняльних аспектів фразеологізмів на прикладі польської та української мови у вітчизняній та польській етнолінгвістиці;
- проаналізувати найбільш поширені ФО на позначення свійських, диких тварин та комах у польській мові;
- дослідити образність та конотативність польських фразеологізмів з зоолексемами;
- виявити і дослідити закономірності у структурі, семантиці та функціонуванні фразеологізмів із зоолексемами.

**Об’єкт** – фразеологічні одиниці із зоолексемним компонентом.

**Предмет** – засоби формування символічного значення зоолексем у польських фразеологізмах.

**Джерельна база.** За матеріал взято прислів’я, приказки та польські фразеологізми, що досліджуються у різних лексикографічних працях та фразеологічних словниках, зокрема: Т. Космеда, О. Гоменюк, Т. Осіпова «Короткий українсько-польський словник усталених виразів: еквіваленти слова, фразеологізми, прислів’я та приказки» [24], І. Мірошніченко «Po śmierci próżniaka nie zawyje i sobaka»: образ ледаря та трудолюба в зоофразеології (на матеріалі польської, української та російської мов) [34], J. Krzyżanowski «Nowa księga przysłów i wyrażen przysłowiowych polskich» [70], S. Skorupka «Słownik frazeologiczny języka polskiego» [85], A. Piasecka, I. Tulina-Biumental «Polsko-ukraiński słownik frazeologiczny» [79] тощо.

**Методи дослідження.** При написанні кваліфікаційної роботи використано такі методи: *описовий* (для характеристики фразеологізмів, у складі яких наявні зоолесеми), *порівняльний* (для зіставлення зоолексемних фразеологізмів з іншими типами ФО), *аналіз* (для з’ясування внутрішнього

змісту фразеологічних одиниць), *кількісних підрахунків* (для визначення продуктивності різних типів фразем).

**Наукова новизна** роботи полягає в тому, що зроблено спробу дослідити і впорядкувати сукупність польських фразеологізмів із зоолексемним компонентом, застосовуючи необхідні традиційні і сучасні мовознавчі підходи.

**Теоретичне значення** полягає в дослідженні семантики компонентів і цілісного змісту польських фразеологізмів, їх порівняння з українськими фразеологізмами, дослідженні їхньої форми та значень, що озволить поглибити розуміння картини світу польської фразеології.

**Практичне значення** роботи полягає в тому, що її результати можуть бути використані при викладанні спецкурсів, пов'язаних із вивченням лексики і фразеології польської мови, із теорією та практикою перекладу, польською етнолінгвістикою та лінгвокраїнознавством Польщі.

**Апробація** результатів роботи. Окремі положення кваліфікаційної роботи заслуховувалися на:

– II Міжнародній науково-практичній конференції «Міжкультурні комунікації в галузі освіти» (Хмельницький, 2024 р.);

– IV Міжнародній науково-практичній студентсько-учнівській конференції «Мовні виміри світу» (Житомир, 2024 р.);

– Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми лінгвістики та лінгводидактики» (Умань, 2024 р.);

– Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Славістичні студії в сучасному філологічно-дидактичному просторі» (Хмельницький, 2024 р.)

– IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Теорія і практика професійної освіти: українська мова та українська література» (Умань, 2024 р.);

– II Подільських філологічних читаннях (Хмельницький, 2024 р.);

– університетській звітно-науковій конференції викладачів та студентів Хмельницького національного університету (2024 р.)

та викладено у статтях:

– 'Nie bądź czarną owcą', або Особливості перекладу польських фразеологізмів із зоолексемами («Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика». Хмельницький, 2024. Вип. 15),

– Стереотипний образ комах у польській фразеології та приказках («Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика». Хмельницький, 2024. Вип. 16).

**Структура роботи.** Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, переліку джерел посилання.

# 1. ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ В ПОЛЬСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

## 1. 1. Дослідження фразеологізмів із зоонімами у вітчизняній і польській етнолінгвістиці

Кожен народ має досить багату мовну картину світу. Мовна картина світу – це унікальна система мовних засобів, притаманна певному етносу, що використовується саме так, як це сприймає певна група людей, тобто належить народу. Іноземцю зрозуміти мовну картину світу поляків досить складно, але українці та поляки належать до однієї мовної групи, тому прослідковується багато повних еквівалентів у фразеологічній мовній групі. Праіндоевропейські та праслов'янські спільні корені українського і польського народів зумовлюють тотальну схожість у всьому. Також спорідненості мов сприяло безліч супутніх факторів: спільні економічні відносини, схожа культурна спадщина, територіальна близькість, взаємопов'язані історичні події тощо. Тому порівняння цих двох лінгвокультурних спільнот є надзвичайно важливим.

Вивчаючи фразеологічні одиниці польського та українського народу, можна відзначити подібні і відмінні риси, суто національні, що відтворюють польські мовні стереотипи. Слід звертати увагу саме на відмінності у фразеологічній системі мовного світу поляків, адже саме використовуючи порівняльно-зіставний метод вивчення ФО можна помітити те, що не дізналися б при вивченні лише однієї мови. Вітчизняний мовознавець І. Білодід звертає увагу на те, що «фразеологічними одиницями слід називати стійкі словосполучення, що сприймаються як одне ціле, як єдиний вислів або мовний зворот, неподільний на окремі частини без втрати його значення» [3, с. 335]. Л. Скрипник подає поняття фразеології наступним чином: «фразеологія – це наука про сталі звороти в мові, досить молода лінгвістична

дисципліна, основні поняття, обсяг і об'єкти якої ще не досить вивчені» [47, с. 5]. Відповідно до тверджень Л. Скрипник, «фразеологія буквально означає «учення про звороти мови», воно вживається на означення усієї сукупності сталих зворотів мови, ним же називають прийоми словесного вираження, характерні для певного часу, середовища, напрямку, а також набір беззмістовних фраз» [47, с. 5]. Тобто, фразеологія – це наука, що вивчає сталі одиниці, що є неподільними і становлять одне ціле, а також сукупність різноманітних ідіом. Слово «фразеологія» є похідним від слова «фраза» (*фраза* з грецької – зворот, логос – вчення). Досить довго існувала думка, що ці поняття слід замінити більш точними «ідіома» та «ідіоматика», тому що поняття «ідіома» перекладається з грецької як «особливий зворот мови», але ідеї науковців не знайшли загальноприйнятої підтримки.

За твердженнями І. Тригуба, «основним у вивченні фразеологізму вважається не смислова і формальна характеристика компонентів, що його утворюють, і не зв'язків між компонентами, а самого фразеологізму загалом як одиниці мови, що має певну форму, зміст і особливості вживання в мові», а також «фразеологічна одиниця являє собою немодельоване словосполучення, пов'язане семантичною єдністю. У мовленні така єдність не створюється, а відтворюється в готовому вигляді і функціонує як єдиний член речення. Невеликі зміни структури фразеологічної одиниці не впливають на її основні ознаки» [51, с. 11].

Використання і розуміння фразеологічних одиниць польської мови свідчить про високий рівень, що так необхідний для сучасного перекладача і того, хто хоче виокремити національні особливості польської мови.

Вивченням і дослідженням польських фразеологізмів займалися і польські, і вітчизняні мовознавці. Так, із-поміж польських лінгвістів – це Й. Ліберек [72], А. Пайдзінська [77, 78], А. Пясецька [79], С. Скорупка [87]. Найбільше фразеологізми із зоокомпонентами вивчав «батько етнолінгвістики» Єжи Бартмінський [64], Й. Анусевич аналізував образи kota

та коня в польських ФО [17], К. Мосьолек у дослідженнях схарактеризувала образ собаки і коня [73].

Специфіку перекладу польських сталих зворотів і ФО із зоолексемами вивчали такі вітчизняні мовознавці, як Р. Зорівчак [19, 20], Т. Космеда [33], І. Мірошніченко [8], Л. Скрипник [47] та інші. Так, А. Савенець у працях звернула увагу на переклад польських фразеологізмів і творення okazionalnych мовних сталих зворотів (коли схрещується два і більше сталих звороти в одному), що передає авторський стиль віршів Віслави Шимборської [42, 43]. Р. Зорівчак звернула увагу на калькування ідіом [19, 20]. Особливості і труднощі перекладу польських ФО вивчала І. Мірошніченко [33]. Т. Космеда разом із колегами уклала «Короткий українсько-польський словник усталених виразів: еквіваленти слова, фразеологізми, прислів'я та приказки» [24], що також є значним здобутком вітчизняної лінгвістики.

Польські й українські науковці досліджують на сучасному етапі сталі звороти, що є лінгвістичними засобами надання мові образності та емоційного забарвлення. Зокрема, розроблено видові класифікації фразеологічних зворотів, аналізуються емоційні і стильові відтінки фразеологізмів, їх семантика, вивчається сфера застосування, походження вислову, особливості його перекладу тощо. «Мовознавці і перекладачі шукають «свій» відповідник для перекладу «чужого» стійкого словосполучення з обов'язковим збереженням його семантики і емоційного стильового відтінку» [49, с. 317]. Але саме праці про вивчення фразеологічних одиниць, що містять у своєму складі назви диких, свійських тварин та комах, зустрічаються досить рідко, ще важче знайти великі двомовні фразеологічні словники. Але слід виокремити такі наукові роботи: А. Piasecka, I. Tulina-Biumental «Polsko-ukraiński słownik frazeologiczny» [79], R Tymoshuk, W. Sosnowski, M. Jaskot, Y. Ganoshenko «Leksykon aktywnej frazeologii polskiej i ukraińskiej» [90]; О. Космеда, О. Гоменюк, Т. Осіпова

«Короткий українсько-польський словник усталених виразів: еквіваленти слова, фразеологізми, прислів'я та приказки» [24], І. Кононенко «Великий польсько-український фразеологічний словник»[22].

Тож цей розділ мовознавства є надзвичайно цікавим для нашого вивчення і дослідження і має досить вагоме теоретичне і практичне значення.

## 1. 2. Фразеологізми у мовній картині світу

Мова впливає на формування образу світу і дозволяє нам зрозуміти навколишній світ. Окрім комунікаційної функції, вона використовується для інтерпретації реальності та, певним чином, нав'язує образ світу, увічніює соціальні цінності та певні форми контакту між людьми. Під мовним образом більшість науковців має на увазі закладену в мові інтерпретацію дійсності, яка може бути виражена у вигляді сукупності суджень про світ. Це можуть бути судження, записані в самій мові, в її граматичних формах, лексиці, шаблонних текстах (наприклад, прислів'ях), або за допомогою форм і текстів мови. Єжи Бартмінський вважав, «що розкривається мовний образ світу у мовних текстах, які є виявом мовної системи, ґрунтуються на соціальній умовності її реалізації, вони також містять елементи оригінальної творчості» [63, с. 13]. Тому мовний образ світу є загальноприйнятою інтерпретацією дійсності з погляду пересічного користувача мови. Ціннісні орієнтири, що відображаються у мові народу, формують унікальну мовну картину світу саме цього етносу. Мова охарактеризовує культурну спадщину народу, його національні особливості сприйняття і відображення навколишнього світу.

Концепція мовного образу світу, яка є важливим складником дослідницької програми етнолінгвістики, функціонує у двох варіантах, які можна спрощено схарактеризувати як «суб'єктивний» та «об'єктивний» і віднести до термінів бачення світу (англ. *view of the world*) та образ світу (нім. *das sprachliche Weltbild*). Бачення, тобто бачення кимось, суб'єктом, що

сприймає; образ, який також є результатом чийогось погляду на світ, не містить такого сильного підтексту суб'єкта, фокус зміщується на об'єкт, який міститься в самій мові. Суб'єктивна реконструкція мовного образу світу конкретної культурної спільноти, охопленої традиційною формулою «польський народ» є надзвичайно цікавою для мовного дослідження у порівнянні із мовним світом українців. І саме вивчення фразеологічних одиниць із компонентом-зоолексемою є тими «перлами», які допоможуть зробити це якнайкраще. Лінгвістичні дослідження останніх десятиліть спрямовані на вивчення «живої» мови, що відображає національні особливості носія мови і цілого етносу. Саме під час таких досліджень науковці спостерігають за використанням різноманітних мовних засобів, за тим, як відображається навколишній світ у свідомості людини.

Польські мовознавці про мовну картину світу заговорили у 1970–1980 роках. У визначній лінгвістичній праці «Мовна картина світу та узгодженість тексту» Й. Бартмінський та Р. Токарський дали таке визначення мовної картини світу: «це певний набір суджень, більш-менш зафіксованих у мові, що містяться у значеннях слів або передбачаються цими значеннями, що визначають особливості і шляхи існування об'єктів позалінгвістичного світу» [62, с. 72]. Вони означили мовну картину світу як сукупність відносин, що є в структурі тексту і відображають навколишній світ. 1987 року у Пулавах було організовану мовознавчу конференцію, де обговорювалося питання мовної картини світу. Слід зазначити, що дослідження мовної картини світу стосувалися також і розмовної народної мови, різноманітних мовних стилів. Якщо узагальнити все вищесказане, то мовна картина світу – це сукупність мовних образів світу, до того ж вона не є дзеркальною, а має індивідуальний характер сприйняття і бачення того, хто є суб'єктом. Тому поняття «народ», «етнос», «менталітет», «національні особливості» тісно пов'язані із поняттям «мовна картина світу».

Фразеологічна система певного народу завжди опирається на певний символізм, що характерний саме для цього етносу. Аналіз наукових розвідок продемонстрував, що більшість лінгвістичних тверджень визначають найбільш поширеними фразеологізмами ті, які опираються на вірування народу і назви тварин. Тварини завжди відігравали значну роль у повсякденному житті поляків і українців, традиції та економічно-господарський побут був тісно пов'язаний саме з тваринами. Можливо, тому люди приписували собі риси характеру певних тварин залежно від ситуації. Сталі одиниці із назвами тварин найбільш виразно відображають подібні особливості польської та української мов як споріднених мов і національні відмінні риси, що притаманні польському етносу. Саме тому фразеологічні одиниці (ФО) із зоонімним компонентом становлять надзвичайно цікаве підґрунтя для нашого дослідження. ФО із зоолексемами є найдавнішими у мовному розвитку і тому становлять особливу культурну цінність. Такі ідіоми надзвичайно образні і вражають метафоричним різномаяттям. Говорячи про свої вчинки, використовуючи образи тварин, людина значно розширює свої лексикальні можливості і збагачує мову.

Якщо говорити про переклад польських сталих виразів можна зрозуміти, що не все так просто, позаяк фразеологічні одиниці можуть бути різних типів:

1. Подібні фразеологізми, майже однакові, особливого перекладу не вимагають: *pokorne ciele dwie krowy ssie* [48]; *kupować kota w worku* [79, с. 14]; *nie miała baba kłopotu, kupiła sobie prosię* [79, с. 14], тобто повні відповідники.

2. Зрозумілі фразеологізми, для перекладу яких потрібно замінити якийсь структурний елемент: *zdrowy jak ryba / здоровий як бик* [79, с. 15], мова про особу, в якій гарне здоров'я. *Patrzyć jak sroka w gnat*, тобто дивитися як сорока в кістку [79, с. 16], бути чимось зацікавленим. *Biedny jak*

*mysz kościelna* / бідний як церковна миша [79, с. 15]. Образ миші використовується як символ бідності. Це часткові відповідники.

3. Ідіоми, що не можна перекласти. Потрібен лише авторський переклад. Їх називають ще аналогами.

4. Сталі звороти, переклад яких потребує досконалого лінгвістичного дослідження. Мова йде про нульові відповідники.

Наприклад, фразеологізм *nie bądź czarną owcą* [48] належить до більш складних зворотів і означає звертання до особи, яка чимось відрізняється у суспільстві, тобто *не будь білою вороною*, якщо перекладати українською мовою. Сталий вираз в українській мові теж носить негативний відтінок, що стосується людини, яка особлива і не відповідає прийнятим нормам. Натомість вираз *biały kruk* [48] зовсім не означає вигнання суспільства, а радше якийсь дефіцитний товар, книгу чи рідкісний сорт троянд. І, як кажуть дослідники, цей вираз вживається досить часто у різних контекстах.

Відповідно до досліджень Л. Скрипник [47, с. 23] пропонується поділ ФО на такі групи:

1. ФО найчастіше організовані як словосполучення, або невеликі речення: *głupi jak gęś* [22, с. 38] / дурний як гусак – про нерозумну людину.

2. Фразеологічні одиниці у вигляді фраз чи складних речень: *baba z wożu, koniom lżej* [16] / баба з воза, коням легше – про ситуацію, яка раптово позитивно вирішується, завдяки тому, що хтось перестав у ній брати участь.

Фразеологічні одиниці і за формою, і генетично схожі на звичайні речення і словосполучення, але їхня відмінність полягає в тому, що вони не будуються щоразу за певними моделями як звичайні словосполучення і речення, а діють, як уже сформовані неподільні структури і відтворюються у мові автоматично, відповідно до традицій. Це і відрізняє фразеологізми від нефразеологічних одиниць мови.

Фразеологізмів із зоолексемами у польській фразеології нараховується значна кількість. Люди проживали поряд із тваринами, постійно спостерігали

за ними, наділяли їх «божественними» чи «демонічними» можливостями, позитивними і негативними рисами характеру, що притаманні самій людині, намагалися зрозуміти їхні дії і вчинки. Люди часто змальовують сталими зворотами із зоолексемами свій настрій і поведінку, різні звички, зовнішність і темперамент. Ідіоми із назвами тварин часто використовують у прокльонах і лайках, у пестливих словах, на позначення власних назв та прізвищ, на позначення назв рослин, у віруваннях та передбаченнях, що значно збагачує мову. Також у польських фразеологізмах ми часто відзначаємо поняття «парність» і «непарність». Дуже часто образи тварин співвідносять з образами чоловіків, жінок, дітей. Якщо поляки говорять про статі, то найчастіше це стосується диких і свійських тварин. Існує і поняття «узагальнені групи тварин»: *owad, zwierzę*.

Найчастіше у польській фразеології згадуються тварини: *собака, кіт, віл, кінь, баран, свиня, корова, коза; вовк, засць, ведмідь, лисиця*. Що свідчить про те, що саме ці тварини є надзвичайно важливі для світу поляків.

Меншою мірою фіксуються екзотичні тварини: *верблюд, черепаха, ящірка* тощо. Відповідно до дослідження Н. Франчука [57, с. 39–40], зоофразеологізми поділяються за тематичним принципом:

- ФО з назвами свійських тварин;
- ідіоми з назвами диких тварин;
- звороти із назвами птахів;
- зоофразеологізми із назвами рептилій;
- звороти із назвами комах;
- ФО із назвами земноводних.

За генетичними і функціональними ознаками можна виділити серед сталих зворотів такі як: приказки, крилаті вислови, прислів'я, парадокси, афоризми, максими, цитати, ремінісценції, сентенції.

Приказки – це схожий на прислів'я вислів, але він не містить у собі моралі. Можуть бути римовані. *W marcu jak w garncu* (дослівно: у березні як у горщику) [40] – про мінливу весняну погоду.

Крилаті вислови – це влучні звороти мови, що можуть складатися як з одного слова, так і з цілого речення, і їхнє походження можна встановити. *A niechaj narodowie wždy postronni znają, iż Polacy nie gęsi, iż swój język mają* (дослівно: хай всі народи сторонні знають, поляки не гуси, свою мову мають). Із твору Миколая Рея «Тому, хто читав», 1562 рік [39].

Прислів'я – це стилістично завершений влучний вираз, що має повчальний зміст. Теж може бути римованим. *Kto w marcu zasieje, ten się na wiosnę śmieje* [40] (дослівно: сміється весною той, хто восени встиг посіяти) – порада бути хазяйновитим і вчасно сіяти збіжжя.

Парадокси – це образний вислів, що суперечить усталеним поглядам, має дивні ознаки. *Zjeść wszystkie rozumu / Z'їсти всі розуми* – бути зарозумілим, зверхнім [12].

Афоризми (від грецької «вислів») – це образний вислів, що має закінчену, глибоку думку певного автора, є добре обдуманим і відшліфованим. *Miłość jest tak rzadkim zjawiskiem jak genius. / Кохання є таким ж рідкісним явищем як і геній*. Еміль Загадлович [71].

Максими (від латинської «основне правило») – це короткий вислів, у якому зашифроване певне етичне правило. *Poloneza czas zacząć* [39]. / Для полонезу час. Тобто час починати справу, а не танцювати.

Цитати – це вислів із художнього твору чи вислів автора, що надає тексту емоційності і виразності й використовується у творі як певний художній засіб. *Szlachetne zdrowie, nikt się nie dowie jako smakujesz aż się zepsujesz. / Здоров'я маєм, то не зітхаєм. Лиш при хворобі волаєм: проби!.* Ці рядки з фразки Я. Кохановського «Здоров'я», 1584 рік, – про реакцію на те, що хтось неочікувано захворів [39].

Ремінісценції – це відгомін у творі якогось іншого твору. *Koń trojański / троянський кінь* [8] – щось шкідливе, підступне, здатне усе зіпсувати, якась підстава.

Сентенції (від латинської «дума, думка») – це афоризм, що має повчальний зміст, якесь етичне спонування: *Sięgaj, gdzie wzrok nie sięga, сягай, куди зір не сяга* [39], тобто розширюй свої межі, підкорюй нові вершини.

Все це багатство фразеологічної системи польської та української мови відображає ту картину світу, що характерна для цих народів.

Отже, у нашому дослідженні беремо до уваги твердження Д. Дякун, що «незважаючи на схожість лексики досліджуваних мов, існує багато фразеологізмів, які мають різні лексичні компоненти при схожій семантиці. Ці компоненти можуть бути дуже схожими, а можуть повністю відрізнятись. Причиною цього є різниця у світогляді, думках, асоціаціях представників мовних спільнот, історичних, культурних, економічних та інших особливостях у їхньому середовищі» [16, с. 181]. Саме такі лінгвокультурні особливості мають фразеологічні одиниці із зоонімами. Вони мають свою національно-етнічну специфіку. Джерельною базою нашого дослідження обрано зоофразеологізми на позначення диких і свійських тварин та комах, що розділені на підгрупи відповідно до поширення в лінгвістичних працях науковців та фразеологічних словниках.

### **1.3. Теоретично-мовознавчі засади етнолінгвістики**

Завдяки об'єднаним зусиллям лінгвістів у ХХ столітті виникла наука, галузь мовознавства, яку стали називати етнолінгвістикою. Відповідно до терміну, що закріплений в «Українській енциклопедії», «Етнолінгвістика – галузь мовознавства, яка вивчає зв'язки між мовою та різними сторонами матеріальної і духовної культури етносу – міфологією, релігією, звичаями,

мистецтвом, етнопсихологією тощо» [41, с. 824]. Саме етнолінгвістика вивчає, який вплив має мова на розвиток певного етносу, його культуру, історію, вірування, економічний розвиток і становище у світі.

Можна виділити спільні теоретичні положення слов'янської етнолінгвістики в кількох пунктах:

1) єдність мови і культури; мова і культура мають настільки глибоку спорідненість, що їх слід вивчати разом;

2) оцінка когнітивної (не тільки комунікативної) функції мови, визнання того, що мова несе кодифіковані інтерпретації реальності, це класифікатор досвіду та інтерпретатор світу, фокус про лексику в її семантичному аспекті;

3) ставлення до мови як до своєрідного архіву культури, що зберігає пам'ять про минуле, викриття символічних значень і міфологічного шару культури;

4) орієнтація на реконструкцію лінгвокультурного образу світу і людей з опорою на широку лінгвістичну базу даних (мовна система, лексика, тексти тощо), включаючи вірування та поведінку;

5) поєднання аналізу архівних даних з інтенсивною польовою роботою, запис даних у формі інтерв'ю безпосередньо від живих людей, залучення студентів до цих досліджень;

6) поєднання збиральницької, аналітичної та інтерпретаційної роботи з редагуванням текстів і вихідних матеріалів;

7) визнання того, що кінцевою метою етнолінгвістичного дослідження є виявлення того, як людина і що говорить, концептуалізує світ, його менталітет.

Тому слід розглядати етнолінгвістику як наукову дисципліну, що синтезує діалектологічні, фольклорні та етнографічні дані.

Слов'янська етнолінгвістика виникла на основі етимологічних і діалектологічних досліджень. Подібних висновків дійшла група діалектологів і фольклористів, яка розпочала роботу над словником

польської мови в Любліні 1976 року. 1980 року було видано пробний буклет під назвою «Словник народних мовних стереотипів», для потреб цього словника 1988 р. засновано журнал «Етнолінгвістика», а перші випуски словника вийшли 1996 р. під дещо зміненою назвою «Словник стереотипів та народної символіки».

Люблінський «Словник стереотипів і народних символів» базується на матеріалах лише однієї польської мови, але завдяки цьому він може врахувати багатший документальний матеріал, охопити різні жанри фольклору та з більшою точністю проводити семантичний аналіз. За твердженням Є. Бартмінського, «у слов'янських країнах етнолінгвістика взяла початок з посилань на німецьку лінгвістичну антропологію Йоганнеса Гердера (1744–1803) і Вільгема фон Гумбольдта (1767–1835), американських дослідників Франца Боаса, Едварда Сепіра і Бенджаміна Уорфа, творців гіпотези «лінгвістичного релятивізму» [65, с. 23]. Є Бартмінський вважав, що свідомість, діяльність людини тісно пов'язана з мовою. Слід звертати увагу не лише на самі слова. Важливо все: тембр голосу, жести, інтонація, оточення, емоційні відтінки сказаного. Саме за допомогою мови ми можемо дізнатися про носія мови, проаналізувати його риси характеру, смаки і цінності. І ці погляди Є. Бартмінського розходяться із думкою більшості лінгвістів, які вбачають за матеріал дослідження лише факти мови: різні фрази і лексеми, граматичні правила і конструкції, різні мовні форми. Саме Єжи Бартмінського слід вважати основним творцем польської етнолінгвістики, його визначні лінгвістичні праці були надзвичайно оригінальними і мали великий вплив на її розвиток. Можна сказати, що судження Є. Бартмінського відображали його власну манеру сприйняття мови, вони мали «власне обличчя», дали поштовх для розвитку польської етнолінгвістики як науки.

Отже, основні завдання етнолінгвістики – це вивчення менталітету певного етносу в тісному взаємозв'язку із мовою, вивчення мови фольклору,

діалектології, вивчення мовної культури світу через світосприйняття носія цієї мови.

У люблінській громаді обрали термін «етнолінгвістика» через його зручність, тому що за його допомогою можна легко створити прикметник – «етнолінгвістичний» і назву людини, яка займається етнолінгвістикою – «етнолінгвіст». Команда люблінських етнолінгвістів під час роботи над «Словником народних стереотипів і символів» в ході словникових дискусій розробила концепцію когнітивної етнолінгвістики з усім термінологічним і концептуальним інструментарієм, який включає мовний образ світу, мовні стереотипи, тобто загальні зображення людей, предметів і подій; когнітивне визначення, яке повинно дати звіт про спосіб мовної інтерпретації світу. Цінності відіграють особливо важливу роль у цій низці питань, їхня роль у культурі має вирішальне значення, вони також є невід’ємним виміром мови. Поточна робота міжнародної групи над аксіологічним лексиконом слов’ян та їхніх сусідів наразі є найважливішим завданням реалізації програми етнолінгвістики як культурологічної лінгвістики.

Лексикон – це спроба паралельно описати світ слов’янських цінностей. Цінності складають стрижень кожної культури, а їхнє визнання та визначення ставлення до них є умовою визначення власної ідентичності як окремих індивідів так і окремих етносів.

В останні два десятиліття XXI століття етнолінгвістика в слов’янському контексті переживає своє переродження і вступає в нові зв’язки з соціолінгвістикою та еколінгвістикою та, особливо, з когнітивною наукою, не ідентифікуючи себе з жодною з них.

#### **1.4. Методологічні основи дослідження**

У нашій роботі для дослідження ролі зоолексем у польських фразеологізмах використовувалися різні наукові методи мовного аналізу. За

визначенням С. Алексенка «Під конкретно-науковими методами лінгвістичного дослідження розуміємо методи лінгвістичного аналізу. Вони є сукупністю різних прийомів аналізу мовного матеріалу, за допомогою яких формуються знання про закономірності функціонування мови чи мовлення, а також способами теоретичного освоєння спостереженого і виявленого в процесі лінгвістичного дослідження» [2, с. 4]. Тобто методи лінгвістичного аналізу – це способи і засоби, що використовуються для того, щоб проаналізувати мовні явища, своєрідні інструменти науковця-лінгвіста для вирішення наукових завдань.

М. Кочерган твердить, що «Методологія (від метод і грец. Ідіоз «слово, вчення») – 1) вчення про наукові методи пізнання; 2) сукупність методів дослідження, що застосовуються в будь-якій науці відповідно до специфіки її об'єкта» [25, с. 355].

Під час проведеного нами дослідження найбільш часто використовуваним методом став описовий. *Описовий* метод є найстарішим методом у лінгвістиці. Н. Кравченко охарактеризовує його як «сукупність процедур інвентаризації, класифікації, і інтерпретації досліджуваних мовних явищ у синхронії» [26]. М. Кочерган описує його як «планомірну інвентаризацію одиниць мови і пояснення особливостей їх будови та функціонування на певному етапі розвитку мови, тобто в синхронії» [25, с. 360].

С. Алексенко пропонує такі етапи використання описового методу під час лінгвістичного дослідження [2, с. 6]:

1) виділення одиниць аналізу – фонем, морфем, лексем, конструкцій тощо (первинна сегментація);

2) членування виділених одиниць (вторинна сегментація): поділ речення на словосполучення, словосполучення на словоформи, словоформи на морфеми, морфеми на фонеми, фонеми на диференційні ознаки;

3) класифікація й інтерпретація виділених одиниць.

На сучасному етапі описовий метод також знайшов широке застосування. Його використовують для вивчення різноманітних мовних явищ, для дослідження розвитку і функціонування мови. Саме завдяки описовому методу створено різноманітні граматики і словники, підручники. Тобто описовий метод дуже широко задіяний для потреб суспільства і розвитку лінгвістичної думки.

У нашому дослідженні описовий метод використовувався для первинної сегментації фразеологічних одиниць із зоонімом на позначення диких, свійських тварин та комах, вивчення диференційних ознак ідіом на прикладі української і польської мови, класифікації ФО з назвами тварин, дослідження їхнього функціонування у мовній картині світу польського народу.

Наступний метод, який ми використовували під час нашого дослідження, – *порівняльно-історичний*. Порівняльно-історичний метод полягає у зіставленні мовних явищ споріднених мов, у нашому випадку – фразеологічних одиниць польської та української мови із компонентом-зоолексемою. У своїй праці С. Алексенко визначає характеристики порівняльно-історичного методу: «цей метод ґрунтується на наукових прийомах відтворення (реконструкції) не зафіксованих писемністю наявних у минулому мовних фактів шляхом планомірного порівняння відповідних пізніших фактів двох чи більше конкретних мов, відомих за писемними пам'ятками або безпосередньо за їх уживанням у мовленні» [2, с. 11]. Порівняльно-історичний метод дотримується таких положень:

- 1) мови є спорідненими, тобто пішли від однієї прамови;
- 2) ) мови можна об'єднати за ступенем спорідненості у певні сім'ї;
- 3) національні відмінності виникли завдяки розвитку споріднених мов;
- 4) завдяки стійким кореням і флексіям можна реконструювати архетипи споріднених мов.

Виник метод у ХІХ столітті, став феноменальним відкриттям учених, які «прозріли», коли побачили подібність давньоіндійської мови санскрит до

форм європейських мов. Це найважливіший метод у встановленні спорідненості мов двох етносів, важливим він залишається і досі. Головне завдання цього методу – аналіз законів виникнення мовних явищ споріднених мов і розвиток цих мов у минулому. Вивчаючи фразеологічну систему певної мови, ми дивимося у глибину століть, історію виникнення певного фразеологізму, щоб краще зрозуміти його суть. До прикладу, український фразеологізм *дійти до ручки* виник завдяки тому, що колись калачі пекли у вигляді хлібчика з ручкою, багатша людина з'їдала калачик, а ручку з міркувань гігієни викидала, її їли лише жебраки і тварини. У польській мові теж існує подібний фразеологізм *dojść do ściany* [9], що означає *дійти до стіни*, тобто до краю можливостей, зубожіння. Саме завдяки порівняльно-історичному методу ми починаємо краще розуміти етимологію мовних явищ і процесів.

**Зіставний** метод дослідження мовних явищ також використовувався під час дослідження ФО із зоокомпонентом. Це головний метод контрастивної лінгвістики. Його можна назвати протиставним по відношенню до порівняльно-історичного методу. За допомогою зіставного методу ми шукаємо відмінності під час лінгвістичних досліджень, а за допомогою порівняльно-історичного – подібні ознаки. С. Алексенко пише про це метод так: «Зіставний метод (або контрастивний, типологічний) є сукупністю прийомів дослідження й опису мови через її системне порівняння з іншою мовою з метою виявлення її специфіки. Цей метод застосовується до вивчення будь-яких мов – споріднених і неспоріднених. Він спрямований на сучасний (певний) стан мови. Головним його предметом є дослідження структури мови в її подібностях і відмінностях» [2, с. 13].

За допомогою зіставного методу лінгвісти знаходять мовний контраст на всіх рівнях: лексичні, фонологічні, семантичні і граматичні відмінності мов. Зіставний метод виник в 40-х роках ХХ століття. Але й до сьогодні існує проблема в тому, що немає мови-основи, на яку можна було б опиратися під

час мовного аналізу. Не існує такої ідеальної мовної системи, яка б використовувалася як еталон під час зіставного аналізу двох споріднених мов, що значно б полегшило працю науковців-лінгвістів. Створення незалежної третьої мовної системи – перспектива в роботі сучасних лінгвістів, що лише зароджується.

Також у нашій роботі ми використали *«метод слів і речей»*. Надзвичайно цікавий метод, який нам говорить про те, що мовні явища тісно пов'язані із культурним середовищем та позамовною дійсністю. Він використовується тоді, коли нам потрібно відтворити історичне минуле, використовуючи мовні явища, зробити історичну реконструкцію. Він часто використовується при дослідженні зниклих народів, про які відомо лише їхні мови, або коли треба відтворити природне середовище певного народу, а мова його не збереглася, і ми її відтворюємо, порівнюючи споріднені мови. Походить цей метод із Німеччини, кінця XIX – поч. XX століття. Прихильники цього методу закликали вивчати історію мови, тобто «слів» паралельно із історією «речей», тому що вважали, що мова завжди розвивається паралельно із матеріальною культурою і вони взаємопов'язані. «Метод слів і речей» досить тісно переплітається із порівняльно-історичним методом.

«Метод слів і речей» дотримується таких принципів:

- 1) існування мовних елементів, які потрібні саме цьому етносу;
- 2) чим більша увага до мовного явища, тим важливіше воно для мовця;
- 3) може не бути узагальнюючого терміна для деяких предметів;
- 4) деколи може бути відсутня загальна лексема на позначення якогось значення;
- 5) відхилення від норми у живій мові можливі частіше, ніж загальноприйнята норма;
- 6) слово, назва предмета з часом може використовуватися на позначення іншого предмета.

Із цього випливає, що мова відображає ту дійсність, яку бачить носій мови через призму своїх цінностей і орієнтирів, і ця дійсність не є тотожною з об'єктивною позамовною дійсністю. Тобто між дійсністю і мовою є посередник – світогляд мовця.

Отже, використання описового, порівняльно-історичного, зіставного методів та «методу слів та речей» допомогло кращою мірою дослідити питання функціонування у польській мові фразеологічних одиниць із зоолексемами, відповідно провести їхню класифікацію з поділом на групи, порівняти з подібними ФО в українській мові, виокремити подібні й відмінні національні ознаки, доторкнутися до мовної картини світу польського народу.

## 2. МОВНИЙ ОБРАЗ ТВАРИН У ПОЛЬСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ

### 2.1. Кількісний склад, категорії та характеристика тваринного світу у польських та українських фразеологізмах

Мовна картина світу кожного народу має багату фразеологічну систему, що надає їй емоційності, виразності, образності. Якщо говорити про фразеологію, що пов'язана із фауною, то це найбільший і найдавніший мовний шар. Саме з тваринами людина пов'язувала своє буття кожного дня з перших днів існування. Відомо, чим давніша історія слова, тим ширшу семантику воно має, тобто вдосконалюється фразеотворчість. Залежно від способу творення ФО можуть мати природне і умовне походження. До природніх ідіом можна віднести ті, які в своїй структурі містять назви рослин і тварин, явищ природи, назви психічних і фізичних станів людини тощо. До умовних – фразеологізми, що відображають матеріальні цінності, культуру, вірування, духовність народу. Сталі одиниці із зоокомпонентом належать до першої групи, до природніх фразеологізмів. Такі сталі звороти мовознавці іменують по-різному. В. Бойко називає їх «фразеологічні одиниці з анімалістичним компонентом» [4], «зоофразеологія, зоофразеологічні одиниці» – Д. Ужченко [52], О. Коваленко та В. Рзаєва – «зоосемізмом» [21]. Існує й безліч інших назв на позначення ФО із зоокомпонентом, але всі вони відображають зацікавленість вчених образністю та метафоричністю зооморфних фразеологізмів, їх функціонуванням в певній мові.

За однією із біблійних легенд, людина має по три риси від тварини і від Бога. Як тварина вона харчується, розмножується і «викидає зайве», а як Бог ходить, думає і говорить. Тобто мова –це Божий дар, яким володіє людина, і фразеологічні одиниці – це те мовне багатство, яке не припинять вивчати

мовознавці та науковці, пласт, який завжди буде цікавим наступним поколінням.

Оскільки тварини завжди супроводжували і супроводжують людину у її житті, як об'єкт, із яким себе порівнює людина, тварини виступають частіше, ніж інші групи значень. Людина завжди знаходила подібність у поведінці чи зовнішності тварин. Так, хитру людину завжди порівнювали із лисицею, сильну із биком чи ведмедем, працьовиту – із мурашкою чи бджолою, вперту – із бараном тощо. Такі традиційні порівняння згодом перетворюються на сталі звороти, фразеологічні одиниці із зоолексемами. Такі фразеологічні звороти досить поширені в кожній мові і відображають актуальний мовний світ етносу, його національні особливості і менталітет. За твердженнями В. Коваленко «для прямого значення назв тварин слугують такі терміни, як 'зооніми', 'зоосемізми'. Найбільш зручним для виявлення етнокультурної специфіки анімалістичної лексики є термін 'зоонім' – лексико-семантичний варіант слова, що виступає в якості будь-якої або родової назви тварини і як метафорична назва при аналізі лексики з точки зору емоційно-оціночної характеристики людини» [21, с. 31]. Проте ми не погоджуємося з терміном зоонім, бо це власна назва тварини, а не зоолексема. А як свідчать дослідження, у фразеологізмах майже завжди використовуються загальні назви тварин, тому термін В. Коваленко у цьому значенні використовувати не варто.

На думку М. Рака, «за формальним відношенням переважна більшість анімалістичних фразеологізмів є так званими порівняльними словосполученнями, що реалізують мовну модель будь якого порівняння» [81, с. 6]. Образні висловлювання, що досить поширені в мові, завжди відповідають мовним культурним еталонам того етносу, який вони представляють. Саме зоолексика найкраще показує як суб'єкт сприймає позамовну реальність і реагує на неї. Кожен народ має відмінну ціннісну картину світу, своє бачення, і використання зоофразеології формує лексичну

підсистему мови, її емоційність і виразність. Фразеологізми із компонентом-зоолексемою вимагають чіткого семантичного аналізу, вивчення закономірностей функціонування, опису соціальних конотацій слів та вивчення цілісних образів, символів, пріоритетів. Використання таких сталих зворотів більшою мірою залежить від того, яка проекція суб'єкта мови на тварину, його уявлення про неї, залежить від його лексичного досвіду.

О. Коваленко стверджує, що «зоосемізми належать до найпродуктивніших лексем, семантичні структури яких містять найбільшу кількість метафоричних значень, що вживаються для позначення людей» [21, с. 33]. Зоосемізми в сучасній польській та українській мовах вказують на явище антропоцентризму, коли людині приписується поведінка, зовнішність чи риси характеру якоїсь тварини відповідно до міфічних вірувань і тотемних уявлень людини. Так розвиваються вторинні значення у польській мові, тому що назви часто переносяться. Антропоцентричність у фразеологізмах із зоокомпонентом простежується всюди: описується розум, соціальне становище, емоційний стан, особливості діяльності, характер, зовнішність, фізичний і психічний аспект, стосунки з іншими людьми, тобто відображаються культурні, соціологічні аспекти даного етносу.

У слов'янському мовознавстві зоофразеологізми завжди викликали стійкий інтерес. Так, Ю. Сагата [44] досліджувала анкетні дані щодо зоофразеологізмів, тексти, інтернет-джерела на задану тематику, вивчала тексти з Національного корпусу польської мови, здійснила детальний мовний аналіз структури сталих виразів із зоонімами, їх значення і функціонування. І. Кононенко [23] здійснила дослідження світосприйняття носіїв мови, що відображається у польських і українських фразеологізмах. М. Рак [82], вивчаючи зоосемічні фразеологізми, констатує той факт, що серед назв тварин, що найчастіше фіксуються в польській фразеологічній системі, домінують домашні улюбленці, кіт і собака. Тому група ФО з назвами kota і собаки є найчисельнішою. М. Рак [82] підрахував, що образ собаки наявний

більш ніж у 150 ФО, сталих зворотів із назвою kota налічується близько 100. Зазвичай, фразеологізми із назвами kota і собаки в польській фразеології носять негативний конотативний характер, що зумовлено безліччю глибинних факторів. Часто використовуються назви і інших свійських тварин – осла, бика, коня, свині, корови, барана, кози тощо.

На відміну від конотативного значення фразеологізмів на позначення домашніх улюбленців, образ комах часто носить позитивний характер. Це і бджола, і мурашка, і метелик, але муха і воші, до прикладу, відображають негативні характеристики. Ідіоми із компонентом на позначення диких тварин становлять меншу групу фразеологізмів, що пояснюється рідшими контактами із дикою фауною. Це – лисиця, вовк, ведмідь, кабан, заєць тощо. Меншою мірою фіксують зоофразеологізми на позначення екзотичних тварин – ящірки, черепахи, лева, слона, мавпи тощо. Ареал існування більшості з них знаходиться за межами Польщі, і тому й назви таких тварин зустрічаються в складі ФО час від часу, але рідко.

Отже, стереотипи тварин в польській фразеології є найдавнішими і відображають культурний аспект польського менталітету, це пов'язано із давньою звичкою говорити про людську бутність, використовуючи образи тварин. Семантичне значення зоофразеологізмів здебільшого пов'язане із умовами і способом життя тварин, рідше – з мисливськими традиціями, віруванням, міфологією, різними байками і залежить від того, як часто людина контактує з даною твариною у своїй позамовній діяльності.

## **2.2. Мовна характеристика домашніх улюбленців у польській фразеології**

Фразеологічна система польської мови накопичує досвід великої кількості поколінь, формує мовну картину світу поляків, відображає культурну сутність польського етносу. Лінгвістичні розвідки в галузі

фразеології доводять, що ФО – це справжній дух нації, її своєрідний колорит. Образи тварин в сталих виразах використовуються як певний еталон, стереотип, що відображають бачення світу носієм мови. Кожен носій є носієм і культури, тому такі зоофразеологізми відображають культурний досвід польського чи українського народу. Людина завжди персоніфікувала себе як частинку природи, тому і не дивно, що у мові з'явилися і функціонують усталені звороти із назвами тварин на позначення позитивних і негативних рис характеру людини.

Серед домашніх улюбленців як у поляків, так і в українців образ собаки та kota є найбільш улюбленими. Це ті тваринки, які зустрічають господаря після важкого робочого дня, допомагають відволіктися від різноманітних думок і відпочити, вони першими потрапляють на очі у кожному дворі. Саме тому зоофразеологізми на позначення образів **кота** і **собаки** фіксуються найчастіше і становлять найчисленнішу групу ФО.

**Собака** з'явилася у житті людини близько 17 тисячоліть тому і вірою і правдою служить їй і досі. Вона охороняє від чужинців дім і пасе отару, розважає дітей і допомагає в діях поліції, просто піднімає настрій зранку і релаксує разом із господарем ввечері. Ірина Кононенко у своїй праці "Українська та польська мови: контрастивне дослідження» [22] детально вивчає образ собаки. Вчена спостерігає, що у польського та українського етносу образ собаки носить чомусь швидше негативний характер. Вчена відслідковує, що у слов'янській фразеології немає досліджень зоофразеологізмів на позначення образу собаки у зіставному аспекті. Г. Доброльожа у своїй праці «Образна парадигма фразеологізмів з компонентом «собака» наголошує на тому, що незважаючи на те, що з господар і собака завжди проводили найбільше часу разом, господар міг найкраще розуміти цю тварину, а пес охороняв, грався, гавкав на сторонніх, виконуючи свою захисну функцію; натомість людина створює їй жахливі умови існування. Відповідно «яке життя собаці людина створила (на холоді,

без догляду, на ланцюгу, харчування об'їдками), так собака і виглядає, так і поводить [13, с. 224]. Прослідковується парадоксальна ситуація, коли найбільш вірна людині тварина наділяється найнегативнішими конотаціями у сталих виразах.

Про злу людину говорять: *uważać kogoś za psa; pieski character*, українською буде: *злий як собака; визвірився як собака; лагідний як злий собака* [55, с. 229]. *Gryźć się jak dwa psy; jak psy o kość; dwa psy w kuchni się nie zgodzą* [55, с. 229] – сварливих людей теж порівнюють із злими собаками, які щось не можуть поділити. Через постійний гавкіт, а деколи гавкіт без причини, пса порівнюють із брехливою людиною: *łgać jak pies; fatszywy jak pies / брехати як пес, брехливий як пес* [55, с. 229]. Насправді, всі розуміють, що мова йде не про брехливого і злого пса, а про недобру і підлу людину.

Водночас собака відрізняється від інших тварин надзвичайною вірністю, тому про хорошого друга кажуть *wierny jak pies przy budzie*; український відповідник – *вірний як пес*, водночас *pies najprzychylniejsze człowiekowi zwierze; pies liże tego, kogo rad widzi* [55, с. 230], що характеризує образ тварини як лагідної та приязної, яка завжди рада бачити свого господаря. Характеризують особу подані сталі вирази *stuzyc przed kim або komu na dwóch łapkach jak piesek; dożarty jak pies* [55, с. 229] як людину улесливу, запобігливу, яка занадто догоджає.

*W długach jak pies w centkach / у боргах як свиня в реп'яхах* [24, с. 296] – зовнішній вигляд собаки у реп'яхах порівнюється із численними боргами людини. Пес надзвичайно живучий: *przyżyło psisko niejedno zimisko; chuddy pies najdłużej żyje / заживе як на собаці, живучий як собака* [55, с. 229]; *goi się jak na psie* [23, с. 311]. Про людину егоїстичну говорять: *Pies sam kości nie ogryzie i drugiemu nie da. / Сам не з'їсть і іншому не дасть* [79, с. 242]. В українській мові прослідковується жаль до собаки, яка часто голодна сидить цілий день на ланцюгу – *голодний як пес / głodny jak pies* [22, с. 311]. *Francuski piesek / Балувана Галя* [90, с. 8], про того, хто поводить

примхливо, капризує. *Pies ci mordeę lizal* [48] – це слова негативного побажання, коли тобі відмовили у допомозі. Українською воно звучить так – *щоб тебе грець вхопив*. Про щось, що звелось нанівець говорять: *psu na bude / собаці під хвіст* [48, с. 18]. *Potrzebny jak psu piąta noga / н'яте колесо до воза* [79, с. 18] – мова йде про річ, яка є зайвою в цьому випадку. Хоча можна зафіксувати й інші варіанти: як *собаці / нсові н'ята нога*; як *зайцю / зайцеві стоп-сигнал* [49, с. 320]. *Ni pies, ni wudra / ні риба ні м'ясо* [79, с. 242] – характеризує особу, що ніяка за характером, має слабку волю. *Jak pies ogrodnika / як собака на сіні* [79, с. 242] – собака завжди охороняє свою поживу ,навіть якщо вона йому непотрібна.

У польських і українських фразеологізмах присутня ознака ворожнечі kota і собаки: *żyć jak pies z kotem / жити, як кіт з собакою* [55, 229], тобто ворогувати, жити в неприязні. У фразеологізмах часто пов'язане із образом собаки почуття відрази: *Kochać jak psy dziada (w ciasnej ulicy / Любити як собака палицю* [28], тобто так когось недолюблювати як собаки перехожого на вулиці. Почуватися жахливо, бути в поганому стані, погана погода: *pod psem, pogoda pod psem* [28].

Часто відстежується така характеристика образу собаки як лінь: *tak mi się chce pracować jak, psu orać; taki do roboty, jak pies do galasu; chce się mi robić, jak psu kija grzyźć; chce się mi robić, jak zdechłemu psu szczekać / ледачий як нес, хочеться йому так робити, як нсу орати* [55, с. 230] *тощо*. Існує вираз в обох мовах – *zejść na psy / зійти на нсу* [55, с. 230], що означає «зійти нанівець». В голодні часи, коли селяни не мали самі що їсти, то рідше годували собак, тому тварини нерідко помирали від голоду, саме тому виник цей фразеологізм. З огляду на умови *psie życie* [10] означає погані умови проживання, або життєвські труднощі. *Mieć kogoś za psa; traktować jak psa; zabić jak psa* [23, с. 312] теж говорять нам про негативне і байдуже ставлення до собаки. Про недогляд собаки говорить і вираз *кто się kładzie z psami, ten wstaje z pchłami / Хто лягає з нсаму, встає з блохаму* [28]. *Pies z kulawą nogą*

[28] – цей фразеологізм означає особу, що не становить певної цінності, це «ніхто». У поганого господаря пес завжди травмований через часті побиття, хіба можна поважати того, хто слабкий і погано виглядає? Шерсть собаки часто в ковтунцях і реп'яхах: *uczepił się jak rzep psięgo ogona* [23, с. 328]. Так говорять про людину, яка надокучає своєю присутністю.

Собака любить м'ясо та кістки, але *nie dla psa kielbasa* [28] говорить польський фразеологізм, вірного сторожового пса не потрібно надто балувати.

*Dobra psu i mucha* – ця ФО теж говорить про невибагливість собаки до їжі, мається на увазі фразеологізм «*краще синиця в руці, ніж журавель в небі*» [28]. *Psu z gardła wyciągnięte* / як корова пожувала [10] – все, що потрапить до собачої пащі, буде мати саме такий вигляд, тобто одяг буде дуже зім'ятий. *Nie złapie pies zająca jak za dwoma goni* / *За двома зайцями поженешся, то жодного не спіймає*. [28]. Нервовість собаки і його швидке бажання догодити господарю порівнюється із рисами людини, що робить дві справи одночасно і ризикує жодної не довести до пуття. Шукаючи відповідь на певне питання, поляки можуть сказати *tu leży pies pogrzebany* / *ось де собака зарита* [28]. *Całuj psa w nos* / *цілуй пса в ніс* – означає «нічого не вийде, навіть не старайся» [10]. *Psu na kapelusz lub psu na budę* [10] означає робити щось нерозумне, безглузде. *Wieszać psy na kimś* / *всіх собак вішати на когось* [28] – тобто звинувачувати людину у всіх гріхах. Але, незважаючи на всі негативні конотації, що стосуються образу собаки в польській та українській фразеології, *nawet psa by z domu nie wygonił* [28], що свідчить про те, що все-таки людина відчуває значну роль молодшого друга-собаки у своєму житті.

Мовний образ **кота** як домашнього улюбленця теж надзвичайно часто зустрічається у польській фразеології. Українці та поляки вірили і вірять, що кіт «тварина небезпечна, бо стоїть на межі двох світів – реального й потойбічного» [18, с.287]. Г. Онофрійчук зазначає, що кіт «є найбільш багатогранною твариною у символічному значенні, адже він поєднує в собі

як позитивний, так і негативний символ» [34, с. 90]. За народними віруваннями образу kota приписували як божественні так і демонічні ознаки. Він міг бути одночасно і духом дому, і охоронцем дитини, символом потойбіччя і демонізму. Як і образ собаки, образ kota викликає негативні конотації у носіїв польської та української мов. Він ласун, любить пестоці, ніжний та лагідний, але водночас – хитрий, підступний, ледачий, жадібний та улесливий. Але кіт також має і позитивні риси характеру – «безстрашність, везучість, граційність, досвідченість, прудкість, сміливість» [37, с.168].

І в українській і в польській мові кіт і миша антонімічно вживаються в фразеологічних одиницях як символи влади і слабкості: *bawić się w kotka i myszkę* / бавитися в **кота** і мишу [45, с. 286], *bawić się jak kot z myszą* [29]. Цей фразеологізм означає «дражнити когось, з когось насміхатися». Також Юлія Сагата зазначає, що звуки котячого крику різкі для вуха людини: *kocia muzyka* / **котяча** музика, – «галас, вереск, писк як прояв незадоволення чимось або з метою комусь надокучити' і котячий концерт – безладні співи, музика» [45, с. 286]. Кіт надзвичайно любить посмакувати чимось смачненьким. *Patrzeć jak kot na szperk* [45, с. 287], українським відповідником може бути *дивитися як кім на сало*, тобто ласо дивитися. *Kupować/kupić (targować) kota w worku* [29] означає купувати товар, якого не бачиш. Про постійну ворожнечу kota і собаки як противаги сили і слабкості існує безліч ФО: *być/żyć z kim jak pies z kotem; żyją jak pies z kotem; drzeć z kimś koty* / як (мов, ніби) кіт (кішка) з собакою; гризлися як кішка з собакою; живуть (жили) як кішка з собакою; любляться як кішка з собакою [56, с. 313].

Особлива увага звертається на чорну кішку, яку здавна людство наділяло магічними можливостями. Люди вважали, що якщо кіт бачить вночі, то це наближає його до сил темряви і робить духом зла – *w nosy wszystkie koty czarne; kot drogę przeszed; brać koty w leszczoty; mieć kocie oczy, oczy się komu świecą jak u kota* [56, с. 314], тому й досі вважається, що якщо чорна кішка перейшла дорогу, то справи підуть кепсько. Кішка часто

очманіло бігає, робить збитки: *biegać (ganiać, latać) jak kot* [56, с. 314]. Фразеологізми *spracjwał się jak kot w popiele (na piecu); leniwy jak [stary] kot; pracowity jak kot na piecu* [56, с. 314] розповідають нам, що кіт досить лінива тварина, яка може цілий день пролежати та проніжитися на сонечку. Зі значенням «дуже мало» вживається вираз *tyle co kot napłakał* [56, с. 313]. Дуже цікавий фразеологізм *odwraca kota ogonem* [29], що означає оббrehати когось, перекрутити ситуацію, перевести стрілки. Кіт тварина надзвичайно пластична, тому *spadania na cztery łapy* [29]; *ktoś jest zwinny jak kot* [56, с. 315], для нього зауваження досить характерне, він завжди вийде зі складної ситуації без травм. Але: *żeby kozka nie skakała, to by nożki nie złamała* [23, с.345]. *Wstyd kota w ogon* [56, с. 315] характеризує особу як зухвалу і байдужу до думки оточення. Фраза *żyć na kociaq łapę* [23, с.308] означає «жити з кимось як подружня пара, але без шлюбу» і була придумана в той час, коли підтримувати стосунки з кимось на кшталт чоловіка та дружини, але не бути в шлюбі, було незвично і скандально.

Кіт надзвичайно незалежна тварина, *kot, który chodzi własnymi drogami* [56, с. 315], українською мовою звучить: «*kim, що ходить сам по собі*». Але кіт виконує і практичну функцію: *jak kota nie ma, to myszy harcuja; kot z domu – myszy na pokój; kot z domu – myszy na stół* [29]. Саме тому говорять *dom bez kota to głupota* [29]. Хоч кіт і надзвичайно хитра тварина, але польський вислів говорить: *Nie igray, kotku, z niedźwiedziem* [29], тобто «не грай з вогнем», іншими словами: «не сперечайся із сильнішим за себе». *Pierwsze koty za płoty* [7. 4] говорить нам про те, що перший млинець завжди нанівець, про можливу невдачу у справі. Про нерозсудливість, обмеженість розуму кажуть: *ktoś ma kota w głowie; gdzie nie masz kota* [56, с. 315]. В українській народній творчості існує легенда про те, що через погане відношення людства до хліба, Бог вирішив покарати людину і став відлущувати зерна пшениці від землі до самого верху. В той час колос ніби то був повен зерен від самої землі. І лише прохання залишити зерно для котів

і собак зупинило Творця, він залишив зерно лише на верхній частині колоса для наших молодших друзів – собаки і kota. Тому ми їмо їх хліб, то ж і шанувати маємо їх більше.

Отже, проаналізувавши зоофразеологізми на позначення образів собаки та kota в польській та українській фразеології, бачимо, що існують подібності в обох мовах, але й є свої національні особливості. Спільним є те, що і образ собаки і образ kota в обох мовах супроводжують негативні конотації, що зумовлено особливостями світосприйняття носіїв мови, міфілогічними уявленнями та особистим ставленням до тварини.

### 2. 3. Фразеологічні одиниці з компонентом «свійські тварини»

Багато мовних одиниць з компонентом-зоолексею виникають як результат спостереження в повсякденному житті носіями мови за різноманітними тваринами, за їхніми звичками, характером і можливостями. Так, носій мови кожен по-своєму відображає власний світогляд, бачення позамовної дійсності засобами мови. Свійські тварини завжди відігравали значну роль у житті людини, так як допомагали вижити у складних життєвих обставинах, підвищували її соціальний та економічний статус; тому й репрезентують «різноманітні сфери матеріального й духовного життя носіїв мови, вияви їхньої етнокультури (вірування, повір'я, обряди)» [53, с. 358]. І в українській і в польській мові ми фіксуємо сталі звороти на позначення образу **кона**, що є «великою свійською однокопитною твариною, яку використовують для перевезення людей і вантажів» [18, с. 286].

**Кінь** у слов'янській фразеології також уособлює різноманітні символи: це символ сонця та смерті, воскресіння та потойбіччя, чоловічих якостей та інстинктів. Кінь – це мужня і швидка тварина, образ багатства і сили, вірний товариш степу, розумний та відданий. У польській спільноті використовувався і бідними (як тяглова тварина) і багатими (шляхетна

тварина для польської знаті). Образ коня чітко вимальовується в таких ФО: *harować jak koń*; *i w sto koni nie dogoni*; *koń pocią głowę*; *koń ma duży łeb niech się martwi* [54, 228], *końskie zdrowie*; *koński organizm* [85. I, с. 345], *koń dobry – zdrowie ludzkie* [70, т. III, с. 127]. Г. Онуфрійчук [37] описує коня як міцної статури, швидку, волелюбну тварину, що характеризується нестримністю, працьовитістю, відмінним здоров'ям, але й: лінню, повільністю, впертістю.

Людина, яка змушена багато працювати, порівнюється саме з конем: *robi jak koń*; *jak koń w kieracie*; *chodzić w kieracie jak koń* [54, 228]. Кінь також багато працює на людину, тому що це тварина, яка має міцне здоров'я: *ktoś ma końskie zdrowie*; *zdrów (zdrowy) jak koń*; *koński organizm* [54, 228]. Кінь відзначається швидкістю бігу і витривалістю, *jak koń wyuzdany*; *bieży jak koń leci*; *i w sto koni nie dogoni*; *leci jak koń pocztowy* / *летить, біжить як кінь* [54, 228]. Це надзвичайно важливо і у повсякденному житті селянина і під час кінних поїздок шляхтича. Хоч кінь був одомашнений як собака і кіт одним із перших тварин, але ознак дикої тварини не втратив і досі. Стереотипне уявлення про переможця існує у вигляді фразеологізму *wrócić na białym koniu* / *в'їхати на білому коні* [54, 228]. *Postawić na czarnego konia* [7] – означає зробити ставку на того, хто не привертає загальної уваги, дати йому шанс перемогти. Особливої уваги заслуговує і жіноча зачіска *koński ogon* / *кінський хвіст* [7]. *Mocny (silny) jak koń* [54, 228] – про особу, яка має відмінне здоров'я. Коли купували коня, то одразу ж дивилися на його зуби, щоб перевірити наскільки він старий: *końskie zęby* [85, т. I, с. 345], *konia roznać po zębach* [70, т. III, с. 124]. Але дарованому коню в зуби не заглядають / *darowanemu koniowi nie zagłada się w zęby* [23, с. 347]. Це означає, що подарунками не слід гордувати, їх людина дарувала від щирого серця. Коня підковують металевими підковками, він змушений ходити в упряжі: *ktoś przykróci komuś cugli*, *ktoś popuści komuś cugli* [70, т. II, с. 137]. Вираз *koń trojański* [54, 228]; *ktoś robi kogoś w konia*, *ktoś kombinuje jak koń*

*pod górkę* [85, с. 215]. свідчить про чиїсь підлі підступи, підступні вчинки. Кінь, що надзвичайно багато пробіг міг *wyciągnąć kopyta* [23, с. 322].

Український дослідник М. Черняк зазначає, що в обох мовах є вираз, в якому образ коня означає «чиєсь улюблене заняття, улюблена тема розмов, хобі: *każdy ma swego konika*» [58, с. 487]. В. Жайворонок визначає ФО *wpaść na swego konia; siadać/dosiąść/wsiąść na swego konika*, як «починати розмову на улюблену тему або починати діяти випробуваними методами» [18, с. 287]. Мова йде про винагороду в виразі *konia z rzędem (stawiać/dać) temu* [38, с. 10]. З надійною людиною *można konie kraść* [38, с. 10]. Про пихатого і самовдоволеного чоловіка кажуть: *jakby go na złotego konia wsadził; chodzi jak kolasowy koń* [38, с. 10]. Образливо, але поляки говорять, що *koniowi i kobiecie nigdy nie wierz* [38, с. 10]. Про ненажерливість коня свідчить ідіома *ktoś gotów zjeść konia z kopytami / вовчий, конячий anetum* [54, 229]. До коня ставилися дуже шанобливо, навіть любили його: *baba tyle kosztuje, co piękny koń* [70, т. I, с. 32], *baba z wozu, koniom lżej* [23, с. 349]. *Koń by się uśmieł (z czegoś lub kogoś)* [23, с. 308] — про якусь анекдотичну ситуацію, з якої і кінь сміявся би.

Отже, образ коня наявний і в польській, і українській фразеологічній системі, є досить частотним, має подібні та відмінні, суто національні риси.

Образ **корови**-годувальниці надзвичайно важливий для селянина, свого роду це символ жінки-трудівниці. У «Фразеологічному словнику польської мови» за редакцією І. Скорупки є також прислів'я: *Jeden krowę za rogi trzyma, a drugi ją doi / Один корову за роги тримає, другий доїть* [85, с. 359], що означає «хтось один працює, а інший з цього користується». *Dojna to krów(k)a* [66, с. 96]; *krowa mleczna* [85, с. 359]; *krowa pyskiem doi* [70, т. II, с. 209] описує тварину, що забезпечує сім'ю молоком, годувальницю. А та, яка дає багато молока, то взагалі *kościelna krowa* [70, т. II, с. 207], тобто дороговартісна. *Ktoś stoi jak święta krowa; ktoś stoi jak krowa* [81], означає стояти як вкопаний, корова ж бо прив'язана до ланцюга, щоб паслася. Корова

досить неповоротка і велика тварина, яка постійно за щось може зачепитися рогом: *ktoś lezie (rusza się, wlecze itd.) jak krowa* [70, т. III, с. 209]. Корова багато їсть трави і сіна, це жуйна тварина, тому існують такі сталі вирази: *jak krowie z mordy wyciągnięte; ktoś mieryndza jak krowa* [70, т. III, с. 764]. У корови гарні материнські інстинкти: *ryczy krowa, wilcy zjedli cielątko* [70, т. II, с. 28]; *wzięli diabli krowę, niech wezmą i cielę* [70, т. II, с. 21]. Важлива частина тіла корови – це хвіст, ним вона відгонить мух, може вдарити, коли її доять: *kogo krowa, tego też ogon; krowy nie wydoi, ogona się boi* [70, т. II, с. 210]. Корова не дуже розумна тварина, про що свідчить фразеологізм *jaka też z ciebie krowa* [70, т. II, с. 210], *ktoś zna się na czymś jak krowa/wół na gwiazdach;*, *głupi jak byk, głupi jak wół; ktoś zna się na czymś jak krowa na pływaniu/wiatraku* [81]. Телятко теж було значним прибутком в господарстві і справжньою радістю для селян: *tymu się zaś krowa ociełiła; moja krowa i mój ciołek* [70, т. II, с. 210].

**Віл** – ще одна тварина, що використовувалася для важкої фізичної праці на полі та перевезення вантажів як і кінь, але був набагато сильнішим і витривалішим. Про того, хто важко працює кажуть: *ktoś robi, haruje jak wół* [70, т. II, с. 209]. Образ вола поданий з використанням протиставних конотацій: *pracowity jak wół (wołek)* [70, с. 1058], *leniwy jak wół* [70, с. 1058]. М. Рак стверджує, що «z perspektywy człowieka ten, kto jest powolny, jest bowiem uznawany za leniwego» [82, с. 78], що не завжди є правдою. Великі розміри тварини описуються в таких фразеологізмах: *opasiony byczek; ktoś opasie się jak byk; hruby jak bujak* [70, т. II, с. 209]. Волові очі виглядають трохи наївно: *ktoś patrzy się na coś jak wół na malowane wrota; ktoś wywala oczy na coś jak wół na nowe wrota* [67, с. 96]. Вола запрягали у воза як тяглову худобу: *pasować jak wół do karety* [23, с. 327], тому до карети він дійсно не пасує.

І корову і вола люди надзвичайно шанували, це було основне господарство: віл, який зробляв найважчу роботу і корова, яка давала молоко, телята, можливість заробити кошти за молочні продукти.

**Коза** теж уособлювала маленьке господарство для не дуже заможних селян, тому часто образ кози чи козла зустрічався як компонент зоофразеологізмів. Ілона Мірошниченко у своїй праці «Po śmierci próżniaka nie zawuże i собака”: образ ледаря та трудолюбця в зоофразеології (на матеріалі польської, української та російської мов)» [34, с. 57] досліджує фразеологізм *Nie umieć i kozie ogona zawiązać*. Насправді цей вираз розповідає нам про особу, яка не може виконати навіть примітивну роботу – зав’язати тварині хвоста, щоб той не бруднився у дощову погоду. В українській мові *в’язати хвосту бикам чи коровам* [34, с.58] означало непрестижну і брудну працю. Образ кози і козла часто використовувався і під час народних забав та колядок: «*водити козу*» в Україні означало ходити з вертепом і колядувати, закликати багатство, здоров’я та гарний урожай. У Польщі козел також був своєрідним символом під час *podkoziółka*, у останній вівторок карнавалу. Фігурка підкозлика символізувала під час забав родючість і чоловічі риси [34, с.57]. Існує також зворот *Z Ciebie coś tam (na przykład piłkarz) jak s koziej dupy trąba /як з мене балерина* [17], тобто порівняння в негативному значенні, з іронією. *Kto nie ryzykuje, ten w kozie nie siedzi* [23, с. 349], про ризик, який виправдовує очікування. Колись у школі покарання учня, залишеного після уроків, називалося *siedzi w kozie*. Вираз прийде *koza do woza / przyjdzie koza do woza* [23, с. 302] щасливо емігрував з української мови і вважається власне польським.

Багатим є образ **свині** в польській культурі. Наприклад, у польській народній традиції можна знайти інформацію про те, що до свині ставилися нарівні з членами родини. Наречена не тільки прощалася, виходячи з дому з родиною, але також і зі свинями, і відчай після втрати свині можна порівняти з відчаєм після втрати дитини [60, с. 43]. У Польщі більшість людей

займалися сільським господарством, свиня сприймалася як одна з найцінніших тварин. Цінувалася насамперед як джерело м'яса, жиру та шкіри із щетиною. Свинина була делікатесом, який можна було їсти лише зрідка – у Польщі, наприклад, на Різдво та Великдень. Влаштовані тоді забої свиней були важливими громадськими подіями, де зустрічалися жителі села.

Фразеологічне порівняння *ktoś poprawia się jak świnia* [67, с. 66] показує позитивне ставлення до особи, так як товстенька свиня дуже бажаний результат для господаря. Але, загалом, у польських фразеологізмах прослідковується негативне ставлення до свині як до нечистої тварини, яка живе у бруді, харчується поміями та голосно рожкає і вищить:, *uflagany jak świnia; brudny jak świnia; brudu jak z wieprza* [81, с. 30]. Свиню відгодовують на м'ясо, вона досить ненажерлива: *dobra świnia wszystko zje* [70, т. III, с. 489]; *ma apetyt jak świnia* [70, т. I, с. 24]. Свиня часто робить збитки господарю, розриває обійстя, ламає хлів: *dobra świnia wszystko zniesie* [70, т. III, с. 489]. Свиня постає в польських сталих виразах як істота нерозумна, якій головне наїстися:, *świnia świni nauczyć nie może* [70, т. III, с. 493]; *głupi jak świnia* [70, т. I, с. 672] ]; *ktoś zna się na czymś jak świnia na gwiazdach, ktoś zna się na czymś jak świnia na pogodzie, ktoś zna się na czymś jak świnia na rogach* [81, с. 134]. *Podłożyć, podkładać komuś świnie* [66, с. 593] / *підкласти свиню*, тобто вчинити підступ проти когось, може той, хто є підлим і підступним. Той, хто виявився непотрібним у справі – *świnie po nim depcą* [70, т. III, с. 490]. *Nagadał mu jak świni w koryto* [70, т. I, с. 590] – говорять про брехливу людину. *Wesoły jak świnia w deszcz* [70, т. III, с. 490] – так говорять про того, хто безтурботно веселиться. Свиня теж в дощ весело брєохається в калюжах і вивалюється в багні. Свиня має рило, а *świńska rura nie miś* [23, с. 304], ним багато шкоди можна зробити.

Свиня досить негативний персонаж, тому з нею пов'язані наступні ФО: *ktoś przechodzi jak świnia; świntuszyć; świństwo* [25, с. 133], *wielkie, okropne, straszne, świństwo* [85, т. II, с. 332], *świński postępek; być/okazać się/zostać*

*świnia*; *robić świństwa*; *narobić świństw*; *po świńsku* (*postępować/zachować się/żyć*) [85, т. II, с. 332]. Тобто всі негідні людські вчинки сміливо можна назвати «вчиняти **по-свинськи**; **свинячий** вчинок» тощо. Свиня досить нахабна тварина, якщо вона до чогось прямує, то не звертає уваги ні на кого: *lezie jak świnia w groch*; *lezie jak świnia w błoto* [70, т. II, с. 297]. Неохайна людина завжди порівнюється із свинею: , *obżerać się jak świnia*; [85, т. II, с. 332]. З пересторогою звертаються до людини, щоб вона була охайна: *nie bądź świnia* [70, т. III, с. 491]. Серед польських селян існував забобон стосовно чорношкірих свиней, яких прирівнювали до нечистої сили. Їх заборонялося відгодовувати і розводити. Тому вираз *świński(e)* автоматично став означати світлі кольори шкіри. Про зовнішність дуже світлої людини говорять: *świńskie brwi, rzęsy*; *świńskie oczka* [85, т. II, с. 332]; *mosz cыл, jak świnia rylm* [70, т. I, с. 233]. Саме про таку людину говорять *świński blondyn* [85, т. II, с. 332], коли її зовнішність досить невиразна із світлими бровами і віями, малими очима.

Свиня товста тварина, з великою головою та звисаючими вухами, ріг, звичайно, не має : *coś pasuje komuś jak świni rogi* [70, т. I, с. 233]. Тобто зовнішній вигляд людини не досить гарний. І в українській і в польській фразеології пияка порівнюють із свинею: *upić się/urznąć się/leżeć jak świnia* [85, т. II, с. 332]. Саме такий непривабливий вигляд як і ця тварина має нетвереза людина. Бути невихованим, відійти без жодних пояснень – *odejść jak świnia od koryta* [85, т. II, с. 332].

Отже, і в польській і в українській культурі образ свині описується як образ істоти нечестивої, брудної, яка здатна на підлі вчинки.

Серед свійських тварин виокремлюється і образ **барана**. Зоокомпонент «**баран**» вказує на такі риси тварини як: впертість, дурість, затятість тощо. Про нерозумну людину кажуть: *ubranу jak pун i głupi jak baran* [32]. Барана тримають у господарстві заради поживного м'яса та вовни. Вирячені очі та закручені роги роблять його образ трохи пришепелкуватим: *Barani wzrok /*

*patrzeć się / gapić się na coś baranim wzrokiem* [17]. На людину, яка чимось громаді неприємна, кажуть *czarna owca* [17]. Баран має велику голову, випуклі очі, закручені роги та дуже міцний лоб, яким б'є того, хто його роздратував. *Barania głowa* [32] – так кажуть про дурну людину, або того, хто робить дурниці. Дуже часто цей фразеологізм використовують водії на дорозі, на позначення того, хто не вміє добре водити машину. *Muwić jak oweczka do barana / wести дурну розмову* [32], так як за «барана» мали людину з низьким інтелектом, то й говорити як овечка чи баран означало «вести беззмістовну розмову». Баран харчується травою і сіном, отару овець випасають на луках, тому вівці завжди поспішають на пасовисько: *skakać jak baran na nowe węgny; skakać jak owca na nowe łąki* [32], тобто необдуманно поспішати у справі. Негативні конотації прослідковуються також у зоофразеології *wolę być głową lisa niż ogonem owcy* [32], мова йде про те, що краще бути лідером, ніж залежним від чужих дій і рішень. До того ж вівці часто брудні і мають своєрідний запах, можливо тому краще не бути «хвостом барана».

Людину мирну, безхарактерну називають «**вівцею**», але того, хто лише прикидається лагідним і беззахисним – *wilk w owczej skórze* [32]. Тому слід добре придивлятися до людей, спостерігати, щоб не втрапити в прикру ситуацію через чийсь оманливі дії. Вівця і вовк становлять антонімічну пару. Вовк полював на тварин, тому чабани завжди супроводжували тварин на випасі, оберігали вночі. *Rozumieć się jak owcy z wilkami* [32] означає дійти до спільного рішення із людьми, які мають суперечливі інтереси і характери, або порозумітися з ворогом. Вираз *ani be, ani me*[23], в якому використовуються імітаційні звуки тварин (кози чи барана, теляти), означає, що розмова зайшла в тупик, або людина зовсім не здатна говорити.

Образ **віслюка** у носіїв польської мови викликає суперечливі конотації. Це водночас і дуже вперта тварина, яку нічим не можна здолати, і водночас тварина, що дуже важко працює: *pracować (orać, harować, zasuwąć, tyrać) jak*

[dziki] *osioł*; *ośli trud (zajęcie, praca)* [84, с.626]; *chodzić jak [osioł, muł] w kieracie* [74, с. 298]. В українській мові є вираз *пахати як ішак* (розмовна назва) [72, с. 433], про людину, що важко працює з ранку до ночі. З іншої сторони: *oblekać się w oślą skórę / бити байдюки* [84, с. 531]; *leniwy jak osioł (muł)* [70, с. 291], хоча польський дослідник В. Копалінський [69, с. 893] вважає, що «важко знайти тварину працювитішу і менш перебірливу».

Отже, проаналізувавши зоофразеологізми із компонентом «свійські тварини», ми дійшли висновку, що найбільш численними фразеологічними одиницями із компонентом-зоолексемою є ФО на позначення kota і собаки, домашніх улюбленців, хоча в них прослідковуються негативні конотації. Менш численними, але теж поширеними є сталі звороти, що стосуються мовного образу коня і вола. З цього можна зробити висновок, що ці тварини були дуже важливі у господарстві селянина. Те ж саме можна сказати про мовний образ свині, вона була основною твариною в господарстві. Мало зоосемічних ФО на позначення назви кози і корови, можливо тому, що з ними більше мала справу жінка, яка менше займалася словесною творчістю, бо все не мала часу за клопотами. Не надто численні ФО на позначення мовного образу віслюка, гадаємо, що дана тварина була не досить поширена на території Польщі, трішки більше ФО про барана і вівцю. Дуже мало лінгвістичного матеріалу про дослідження образів корови і кози, що викликало у роботі певні труднощі. Загалом можна сказати, що ФО з анімалістичним компонентом на позначення свійських тварин становлять досить численну групу зоосемічних фразеологізмів і досі використовуються носіями польської мови.

#### **2. 4. Семантичні особливості зоосемізмів на позначення диких тварин**

Саме за допомогою фразеологічних одиниць ми прослідковуємо зв'язок між мовою і культурою народу. Використання зоосемізмів дає нам

змогу відстежити конотативні відтінки у мові і є багатим матеріалом для дослідження. Людина постійно спостерігає за дійсністю і за світом тварин, тому кожна використана назва на позначення образу тварини несе певне емоційне навантаження, формується метафоричне її значення, урізноманітнюється зоонімічна лексика. А. Болотнікова визначає такі терміни на позначення зоокомпоненту у ФО: «зоонім, зоологізм, зооморфізм, зооморфи, зоосемізм, зоонімічний компонент, зооморфний образ, зооморфічний елемент, анімалізм, анімалістичний компонент тощо» [6, с. 397]. Тобто, як стверджує А. Болотнікова, «Зооніми – номінації тварин, є способом відображення творчої свідомості нації, реалізація накопиченого людьми інформаційного потенціалу, який вони намагалися пояснити доступними їм засобами» [5, с. 397]. К. Мосьолек-Клосінська, польська дослідниця, звернула увагу на те, що тваринна лексика в сталих зворотах носить дійсно антропоцентричний характер і описує світ людини, використовуючи зооморфні компоненти. Але також такі зоофразеологізми описують і світ тварин як це бачить людина. К. Мосьолек-Клосінська зробила висновок, що «Обидва аспекти передбачають подвійну метафоризацію, у якій характерні для людей негативні риси співвідносні з тваринами, а завдання фразеологізмів – викрити ці риси за допомогою назви тварини» [74, с. 396]. Р. Токарський [88], польський мовознавець, вважає, що у польських зоофразеологізмах людина за допомогою образів тварин, що є компонентом-зоонімом, передає в основному негативні конотації. Позитивні конотації прослідковуються лише при використанні зменшено-пестливих форм. Зоосемізми містять переважно назви тварин, які належать до даного ареалу, мешкають на даній території. Рідше зустрічаються зоологічні фраземи на позначення назв екзотичних тварин. Як говорить А. Болотнікова, «основні аспекти класифікації фразеологічних одиниць із зоонімами: біологічний (біологічна сутність), конотативний критерій, рівень фразеологічної активності (частотність вживання), «одомашнення» і

реальність» [5, с. 396].

Отже, проаналізувавши особливості використання фразеологічних одиниць із зоокомпонентом на позначення назв свійських тварин, ми зацікавилися фраземами із компонентом «дикі тварини». Цікаво проаналізувати

подібні ФО і як часто вживаються в них певні назви диких тварин, які саме риси особистості вони уособлюють. Дикі тварини рідше спостерігалися у житті людини, тому і сталих зворотів із назвами диких тварин значно менше. Загалом це тварини, що населяли ліси даного ареалу: вовк, лисиця, заєць і ведмідь.

Якщо почати із найбільшої за розмірами тварини, то **ведмедя** завжди уособлювали із великою і загрозливою людиною. *Pojechał na białe niedźwiedzie* [70, т. II, с. 602] означає поїхати на страждання, тому що великої тварини завжди побоювалися і попасти в лапи ведмедя то були ще ті тортури. Ведмідь в пошуках їжі міг напасти не лише на людину, але й на овець і дрібну рогату худобу. Хоч ця тварина відзначається повільними рухами, але *ktoś ucieka jakby niedźwiedzia zobaczył* [70, т. II, с. 603]. Тому убити ведмедя вважалося почесною справою. Але польські ФО говорять і про те, що ведмедя можна приручити і заставити працювати на себе, хоч би і публіку розважати: *niedźwiedź musi w taniec, wziąwszy na nos kaganiec* [70, т. II, с. 599], *skacze jak niedźwiedź na łańcuchu* [70, т. III, с. 201]. Тобто сила і великий розмір тварини все ж поступаються перед розумом людини. Із ведмедем також пов'язані і фразеологізми *przed niewodem ryb nie łów* [70, т. III, с. 109], а також *łowić/łapać ryby przed niewodem* [85, т. II, с. 75], *ktoś je jak niedźwiedź brusznice* [91, с. 530], що характеризують цю тварину як бешкетника, любителя смачно попоїсти, ненажеру. Також із ведмедем порівнюють невиховану і нерозумну людину: *ktoś zna się na czymś jak niedźwiedź na gwiazdach* [85, т. I, с. 504], *zachowywać się jak niedźwiedź, być/okazać się niedźwiedziem* [85, т. I, с. 503].

Якщо говорити про зовнішній вигляд тварини, то вона досить кремезна, товста, часом неохайна і має густе хутро: *kudłaty jak niedźwiedź, zarośnięty jak niedźwiedź* [91, с. 529], *gruby jak niedźwiedź, masny jak niedźwiedź* [70, т. III, с. 198]. Саме через цінне хутро на ведмедя часто полювали: *ktoś dzieli skórę na niedźwiedziu* [91, с. 529], *z bratem na niedźwiedzia* [70, т. II, с. 602]. Опис ведмедя як фізично сильної тварини відображається у фразеологізмах: *łapy by u niedźwiedzia* [70, т. II, с. 332] / *має лапи(руки) як у ведмедя*; *silny jak niedźwiedź* [70, т. III, с. 194], *łatwość zająca niedźwiedź złamać może* [70, т. II, с. 601], *niedźwiedzia siła* [85, т. I, с. 503]. Ведмідь важко пересувається, голосно реве і трощить все на своєму шляху: *ktoś fuczy jakby szedł kierdel niedźwiedzi* / *хтось генає, ніби іде згряя ведмедів* [91, с. 530], *ktoś beczy niedźwiedzim głosem* / *хтось кричить медвежим голосом* [91, с. 530], *jak niedźwiedź głośnie, to aż w krzyżach trzaśnie* / *як ведмідь крикне, то у крижах трісне* [70, т. II, с. 599]. Разом з тим ведмідь взимку полюбляє поспати. Тому *leniwy jak niedźwiedź* [70, т. III, с. 195], *ktoś śpi jak niedźwiedź* [70, т. III, с. 196], що пов'язано із природнім життєвим циклом тварини.

Велику людину завжди порівнювали із ведмедем: *ktoś sula się jak niedźwiedź, wielki jak niedźwiedź* [70, т. III, с. 194]. Дуже вдалий вираз *niedźwiedzia przysługa* [70, т. II, с. 601], *oddać niedźwiedzią przysługę* [69, с. 402] коли говоримо про людину, що зробила нам певну послугу, але не допомогла, а тільки нашкодила.

Ведмідь взимку смокче лапу, тому голодну людину порівнюють із ведмедем у зимовій сплячці: *niedźwiedź łapę tylko ssie, a zimą syt bywa* [85, т. I, с. 503], *łapę jak niedźwiedź lizać/ssać, niedźwiedź ssie łapę* [70, т. II, с. 601]. *Niedolizany niedźwiadek* [70, т. II, с. 601] характеризує людину-невдаху, яка отримала мало вигод від життя.

Незграбність тварини часто заважає їй у житті, тому про особу, що є кремезною і незграбною кажуть: *to prawdziwy niedźwiedź, poruszać się jak*

*niedźwiedź, ruchy niedźwiedzie* [85, т. I, с. 503]. Якщо танець людини досить незграбний, то говорять *tańczy jak niedźwiedź* [85, т. III, с. 505].

Отже, **ведмідь** у польській фразеології викликає досить негативні конотації: велика, незграбна і кудлата тварина, що є досить небезпечною і заподіює селянам шкоду. Сила його неабияка, великі лапи, густа шерсть, гучний рев викликають страх у людини і бажання утекти. Образ **ведмедя** у ФО-це досить нерозумна, невихована особа, неохайна і лінива, любитель смачної їжі. Це кремезний чоловік, що може нашкодити іншим.

**Вовк** – це досить зла і міфічна істота у польській міфології. Адже саме на вовкулак-перевертнів перетворювалися люди, що володіли магичними здібностями. Це відбувалося у північ, або напередодні великих свят: *lepiej być wilkołakiem niżli nieborakiem* [67, с. 66]. Образ вовка у польській фразеології – це образ злостивої і підлої людини, яка може виглядати досить доброзичливою, а насправді бажає комусь зла: *wilk w owczej skórze, wilk w baraniej skórze*, [85, т. II, с. 571]. Вовк справді становив справжню загрозу для отар овець, домашньої птиці, одиноких мисливців, так як є досить кровожерливою істотою: *krwiożerczy wilk, żarłoczy wilk, wilczy głód, zgłodniały, drapieżny, zjadły wilk* [85, т. II, с. 572]. Вовк дійсно завжди голодний, тому про людину, що має гарний апетит кажуть *wilczy apetyt* [70, т. II, с. 687]. Вовк – це правопорушник, на якого завжди полювали: *ktoś robi obławę na kogoś jak na wilki* [67, с. 5]. Отже ці тварини значно загрожували як людям так і свійським тваринам.

Тому час від часу на вовків влаштовувалися облави і полювання, щоб зменшити їх чисельність. Особливо вовки загрожували селам взимку, коли дикі тварини намагалися наблизитися до села, щоб якось прохарчуватись. Для захисту селяни чергували вночі по селах а також встановлювали віконниці на вікна. Постійною небезпекою, яку відчувала людина від вовків можна пояснити наступні фразеологізми: *kto się wilka boi, niech do lasa nie chodzi, straszne wilki za górami* [70, т. II, с. 689]; *jeleń, kiedy wilka zoczy, od*

*smakowitej paszy od razu odskoczy* [70, т. I, с. 844]. Тобто і тварини відчували одразу вовка, ця тварина становила справжню небезпеку. Здається, що кожен з нас має у житті свого «вовка» – *czuje wilka w życiu* [70, т. II, с. 687], цей вираз говорить нам і про небезпечну ситуацію у житті.

Ззовні вовк має сіре хутро, гострі зуби, жилаве та міцне тіло, швидкі ноги: *bierze wilk i liczone/rachowane* [70, т. II, с. 681], *nie dlatego wilk straszny, że szary, każdy wilk szarą sierść ma* [70, т. II, с. 693]. Тварина хоч і дуже жорстока, але є досить обмеженою в розумовому плані: *głupiego wilka i cieleta liżą* [70, т. II, с. 688]. Про жорстокість тварини свідчать сталі вирази: *spoglądać wilkiem, jak wilk komu z oczu patrzy* [85, т. II, с. 571]; *użałował się wilk kobyły* [70, т. II, с. 698]. Часом людина в колективі досить негативно сприймає іншу особу, тобто *miłuję go jak wilk barana, wilk i cieleł terazniejsi przyjaciele* [70, т. II, с. 700].

Слід окремо сказати і про вовче виття, яке наводило страх як на людей так і на тварин: *ktoś wyje jak wilk* [85, т. II, с. 571]. Почувши його, кожен намагався уникнути зустрічі із хижаким. Можливо, саме завдяки цьому пронизливому і жахливому виттю вовка ототожнюють із самотністю. Фразеологізм *wilk z wilkami żyje / wyje* [85, т. II, с. 571] говорить нам про те, що у певній ситуації нам потрібно підлаштовуватися і до колективу і до умов.

Вовка також ототожнювали із правопорушниками, що мають *wilcze prawo* [70, т. II, с. 698]. Але такі правопорушники завжди отримували справедливую кару: *nosił wilk razy kilka, poniosł i wilka; był wilk w sieci i przed siecią; tam cię jak wilka w sieci* [70, т. II, с. 695]. Сталий вираз *kozie zdrowie, głód wilczy* [70, т. II, с. 176] говорить нам проте, що саме коза ставала найчастіше жертвою вовка. Дуже цікавий фразеологізм *dostać wilka*, що означає *сидіти на холодному і захворіти*[1, с. 10].

Тож внаслідок спостережень за образом цієї тварини **ВОВК** постає перед нами як жахлива кровожерна тварина, що прагне роздерти свійську тварину чи нашкодити людині. Він моторошно виє і є магичною істотою.

Людина, що схожа на **вовка** – одинока, підла і зла. Він може гарно прикидатися добродушним, але за його діями завжди стоять правопорушення, за що рано чи пізно він отримує кару.

**Лисиця** – ще один хижак, назва якого часто зустрічається як зоолексема у зоофразеологізмах. Лисиця хитра і підступна, вона полює на домашню птицю селян тому не можна *liszce kury dać pilnować* [70, т. II, с. 308]. Людям, які можуть мати вигоду від справи, також не варто її доручати, говорить ця приказка.

Зовнішньо лис дуже гарна тварина, з цінним хутром, має пишний хвіст, яким ніби замітає сліди своїх злодіянь: *lisim ogonem po pierzynie; lisim ogonem machać* [70, т. II, с. 308]. *Nakrył się lisim ogonem* [70, т. II, с. 309] кажуть про людину, яка хитрує і любить казати лестощі. Зоонім «лис» говорить нам про людину, яка може бути підступною і фальшивою, лицемірною: *lisie wykrety; potrafił lisa do góry ogonem obrócić; liszka chytra, barankiem pokryta* [70, т. II, с. 308]. *Każda liszka swój ogonek chwali; lisia czapa, żeby lisa ze skóry obdarł, to by mu ciepło było* [70, т. II, с. 310] свідчить про промислову цінність хутра лиса, через що на нього часто полювали. Лисиця часто товаришка вовка, вони полюють на птицю і ведуть однаковий спосіб життя: *wilk(czek) z lisem gęsiom kazanie prawi* [70, т. II, с. 702], *nie ustraszy wilka lisem* [70, т. III, с. 694]. Лис завжди насторожі і пильнує майбутню здобич: *spogląda jak lis na kielbasę*; [70, т. II, с. 309], *na postawie baranek, ale lis na myśli* [70, т. I, с. 59]. Про особливий розум і хитрість тварини, його підступність розповідають такі зоосемізми: *szczwany jak lis* [85, т. I, с. 389]. *lis chytry, szczwany* [85, т. I, с. 389], *chytry jak lis* [70, т. I, с. 304]. *Znać się na farbowanych lisach* [85, т. I, с. 389] – означає мати досвід і не дати себе обдурити.

Лис живе і ховається від мисливців у глибокій норі. Маленький простір, тісну маленьку кімнатку теж називають *lisia nora, lisia jama* [85, т. I, с. 389]. Коли хтось сидить тихенько чи ховається від переслідувачів, то він

*siedzi jako lis w jamie* [70, т. III, с. 186]. Якщо людину змусили вийти із своєї домівки чи хованки, то *wykurzyli lisa z nory* [85, т. I, с. 518], але й можна спіймати людину на гарячому: *złapali jak lisa w jamie* [70, т. III, с. 333], так говорять і тоді, коли піймали злочинця.

Отже, завдяки своєму розуму і хитрощам лис теж дуже частий «гість» у польських зоофразеологізмах і ототожнюється із хитрою і підлою людиною, що гарна на зовнішність, але постійно готує підступи і здатна на лестощі.

**Заєць** – ще один персонаж польських фразеологізмів. На зайця часто полювали, тому розглядали його як здобич, легку поживу: *strzelać do ludzi jak do zająca* [85, т. II, с. 737]. Полювання було на той час чи не єдиною розвагою, тому *nie o szkodę zająca gonią* [70, т. III, с. 818] говорить нам про те, що «гонити зайця» то звична мисливська справа. В українській мові до сьогодні існує повір'я, що якщо заєць перебіжить дорогу, то це до нещастя. Про ті ж вірування поляків свідчить сталий вираз: *z zającem się potkać gotowe nieszczęście* [70, т. III, с. 820].

Розповідаючи про зовнішність зайця слід звернути увагу на довгі вуха та короткий хвіст: *ktoś pisze coś na zajączym ogonie* [70, т. III, с. 819], тобто наскільки короткий заячий хвіст, настільки і неважлива справа того, про кого говорять. *Wiązać chustkę w zająca* [85, т. II, с. 737] означає спосіб зав'язування хустки вушками наперед, імітуючи заячі вушка.

Це невелика, досить полохлива тварина із сірим хутром, з довгими ногами: *zając wlaźł mi w nogi* [85, т. II, с. 737], тобто хтось утікає, бо дуже злякався. *Dogodził jak zając kobyłę* [70, т. III, с. 820] – цей фразеологізм звертає нашу увагу на малий розмір зайця та його незначущість у великих справах. *Zające serce* [70, т. III, с. 820], *zająca skóra* [70, т. III, с. 820], *tchórzliwy jak zając* [85, т. II, с. 737], *zające poty* [70, т. III, с. 820] – зоофразеологізми, які символізують полохливу та несміливу людину, яка так боїться, що аж тремтить як дубовий листок *jak zając na dębnie* [85, т. II, с. 737].

Негативні конотації в образі зайця також прослідковуються: *ta myśli jak zając* [70, т. III, с. 818], *głupi jak zając po ronowie* [70, т. I, с. 672]. Людина, що має свої причуди, описується як людина, що *ta swego zajączka* [85, т. II, с. 737]. Заєць трав'юдна тварина, його улюблена страва – капуста, морква та трава, він постійно жує, тому *ktoś żuje jak zając* [67, с. 382] – то фразеологізм про людину, яка постійно щось їсть.

Заєць надзвичайно швидко бігає, петляє, намагається заплутати переслідувача, часто змінює напрямки руху і спотикається як п'яна людина: *pijany jak zając*, *ktoś halaburdzi jak pijany zając w kapuście*, *ktoś zachowuje się jak pijany zając*, *ktoś chodzi jak pijany zając*, *ktoś rozrabia jak pijany zając* [67, с. 381]. Тож спасіння зайця від хижаків – його ноги: *uciekać/zmykać jak zając* [85, т. II, с. 737], *utyka się jako zając przed ogary* [70, т. III, с. 591]. Про результат справи кажуть: *ktoś złapie zająca* [67, с. 381]. *Baba nie zając, nie uciecze* [70, т. I, с. 31], *robota nie zając (nie ucieknie)* [85, т. II, с. 737] говорять нам про те, що з даною роботою можна не поспішати, вона не є терміною.

Заєць, утікаючи від хижаків, не має постійної домівки і часто спить у межі між розораними сільськогосподарськими ділянками: *ktoś śpi jak zając pod miedzą* [67, с. 382]. Тому й сон, напевне, «заячий», коли очікуєш постійно на якусь небезпеку.

Отже, **заєць** – ще один компонент-зоонім, що часто зустрічається у польській фразеології. Порівняння з зайцем свідчить, що говорять про несміливу і невпевнену людину, яка рідко дає собі раду, перебуває постійно в стресі і є недосить розумною.

### 3. МОВНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОБРАЗУ КОМАХ У ПОЛЬСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ І ПРИКАЗКАХ

#### 3. 1. Стереотипове бачення образу комахоїдних у польській мовній картині світу

Фразеологізми, що мають у своєму складі назви **комах**, також викликають надзвичайний інтерес у українських та польських лінгвістів. Так І. Мирошніченко у праці „Po śmierci próżniaka nie zawujsze i собака”: образ ледаря та трудолюба в зоофразеології (на матеріалі польської, української та російської мов)» [34] досліджує явище ентонімії у польській та українській зоофразеології. Г. Добролюжа у праці «Красне слово – як золотий ключ: постійні народні порівняння в говірках Середнього Полісся та суміжних територій» [14] досліджує українські ФО та приказки із компонентом зоонімом на позначення назв комах.

У словнику фразеологізмів «Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego: wyrażenia, zwroty, frazy» за авторством П. Мюльднера-Нецьковського [75] також зосереджено увагу на особливостях вживання зоолексем на позначення назв комах у польській мові. Польський дослідник Й. Крижанівський у праці «Nowa księga przysłów i wyrażen przysłowiowych polskich» [70] придіє увагу конотаціям комах як зоокомпоненту польських ідіом і сталих виразів. У нашій роботі ми також не змогли оминати це цікаве мовне явище. Ми вирішили дослідити кількість подібних сталих зворотів та визначити, з якими морально-етичними категоріями ототожнюються назви комах у польській зоофразеології.

Сталі вирази із зоолексемами належать до найчисельніших та найдавніших мовних явищ чи не в кожній мові. За твердженням О. Селіванової, «Тваринний світ завжди був водночас близьким і загадковим для людини, вона збагачувала спектр найменувань ознак, якостей, дій, станів

за рахунок знакових ресурсів тваринного світу з огляду на свої уявлення, його оцінки, стереотипи цього світу» [44, с. 145]. Комахи постійно супроводжували людину у повсякденному житті. Тож зоолексичні фразеологізми із зоонімом «комахи» потребують, на нашу думку, досить детального вивчення.

Якщо говорити про загальноживані назви комах у польських сталих виразах, то найбільше приділяється увага назвам таких комах: мурашка, комар, бджола, оса, муха, воша, міль та трутень. Всі ці комахи характерні для слов'янських теренів, тому дефініції даних назв подібні і до дефініцій в українській мові. Причому негативні конотації у ФО із зоокомпонентом «комахи», що покликані характеризувати людину та її дії, мають більшу кількісну характеристику ніж позитивно конотовані зоофрази на позначення назв комах. Це пояснюється певною тенденцією існування мови – відхилення від норми найчастіше фіксується у негативний бік. Досліджуючи ФО з анімалістичним компонентом у польській зоофразеології ми проводимо аналогію «Людський світ – світ тварин», тому «світ комах» нам надзвичайно цікавий, щоб краще зрозуміти національні особливості мовного світу польського народу.

### **3. 2. Етнолінгвістичний аналіз польських фразеологічних одиниць та приказок стосовно використання зоолексем на позначення комах**

Насамперед хочеться розпочати дослідження образів комах у ФО із зоонімів «**мураха**» і «**комар**», так як і в українській і в польській мові цей образ відображає позитивні конотації. Мурашка – надзвичайно дрібна та працьовита комаха, що не зупиняється перед жодними труднощами. Вона інтенсивно і наполегливо працює без натяку на відпочинок. Тому *pracować jak mrówka* [68, с. 259], *mrówcza pracowitość* [75, с. 584], *mrówcza praca* [75, с. 581], *pracowity jak mrówka* [75, с. 416] – це про людину, яка систематичноі

наполегливо працює без відпочинку та характеризується найкращими людськими якостями.

Комахи живуть у мурашнику: *roją się jak w mrowisku* [70, т. III, с. 64] колективно, там їх велика кількість, вони дуже дрібні, тому *jest czegoś jak mrówek* [70, т. II, с. 542], *tyle co mrówek (mrowia)* [70, т. II, с. 543], говорить нам про велику кількість предметів чи явищ. Мурахи постійно поспішають, вони живуть завжди гуртом, тому їм потрібно годувати велику родину. *Wetknąć, wsadzić kij w mrowisko* [66, с. 300] означає потурбувати, створити небезпечну ситуацію. Про почуття великого страху свідчать також фразеологізми: *mrówki (mrowce) chodzą komuś po grzbiecie, aż mrówki po mnie przeszły*, [70, т. II, с. 542]. Часто мурах називають «комарами», хоча це різні комахи. Через дрібний розмір комара також порівнюють із дріб'язковою і надокучливою людиною: *klócić się, podawać do sądu o komarowe sadło / подавати до суду через комарине сало* [85, т. I, с. 337], хоча комар настільки малий, що на ньому підшкірного сала не може бути, *nie może zasnąć w młynie, bo tu komar brzęczy nad uchem* [70, т. III, с. 276], тобто комаха гучно і набридливо дзижчить. Порівнюючи мурашу і комара, можемо з впевненістю сказати, що образ мурахи викликає більш позитивні конотації: це працююча і наполеглива людина, яка працює на загальне благо. Комар – це набридлива, неприємна людина, яка постійно дошкуляє непотрібними розмовами, скаргами на життя, є дріб'язковою і недоречно поводить. Але й є дефініція «уразлива людина», що відображається у зоофразеологізмі *nie może zasnąć w młynie, bo tu komar brzęczy nad uchem* [70, т. III, с. 276], тут також підкреслюється набридливе дзижчання комара.

Надзвичайно часто використовують поляки і ФО з зоолексемами «бджола» і «оса». Як і мурахи вони існують також як суспільні комахи, тобто живують гуртом, «рояться»: *roi się jak w ulu, roją się jak pszczoły* [70, т. III, с. 64]. Через це у вулику присутній гул комах: *huczy jak w ulu* [70, т. II, с. 1143]. Про вулик згадується і у фразеологізмі *pudo za mnem chłopcy jak*

*pcoty do ula* [70, т. II, с. 1143], коли упадання за дівчиною порівнюється із постійним рухом бджіл біля вулика. *Kto ma pszczoły, liże miód, kto ma dzieci, wonia smród; ktoś lgnie/leci jak pszczola do miodu*, [70, т. II, с. 743], вирази розповідають про призначення бджоли – збирати лікувальний мед.

Бджолу постійно порівнюють із **осою**, але це порівняння не на користь останньої. Хоч вони обидві здатні боляче вжалити людину, та відношення до цих комах різне: *pszczola z kwiatów miód wysysa, a osa jad* [70, т. II, с. 1143], *osy stąd jad biorą, skąd pszczoły miód słodzą* [70, т. II, с. 743]. Оса є надзвичайно впертою комахою: *wściekły jak osa, dożarty jak osa*, [85, т. I, с. 615]. Також вона є злою та в'їдливою, прототипом жінки: *zła jak osa* [85, т. I, с. 626], *osa kogoś ukąsiła, siadła komu na nos* [85, т. I, с. 626], *cięty jak osa* [85, т. I, с. 615] підкреслює негативні риси характеру людини.

Непривітний та зарозумілий колектив людей нападає на того, хто є відмінним від них, також це про ситуацію, коли ми когось потривожили чи образили, і ця особа характеризується негативними якостями: *ktoś włoży kij do gniazda os, poruszyć gniazdo os* [85, т. I, с. 626], при небезпеці осі гуртом нападають на кривдника, тому вираз *nie tkaj ręki w osie gniazdo* [70, т. II, с. 743] попереджає нас про можливу небезпеку. Характеризуючи образ осі помічаємо і позитивні моменти – із осиною талією порівнюють гарний дівочий стан: *w talii jak osa* [85, т. I, с. 615].

На відміну від осі **бджола** суспільно корисна комаха: *pszczółka nie sobie miód zbiera* [70, т. II, с. 1143], *robotny jak pszczola (pszczółka), pracowity jak pszczola* [85, т. I, с. 784], бджола збирає мед для гурту і для людини, тому ласкаве «пчїлка» відображає лише позитивну конотацію. Але бджола також потребувала і людського піклування: *kto pszczolom sprawi czapkę, to one jemu suknię* [70, т. II, с. 1142]. Потрібно було подбати і про пігодівлю бджіл узимку і про утеплення вулика.

Людина прекрасно розуміла, що праця біля бджіл не порівнюється із важкою працею в полі, та приносить значний прибуток: *gdzie mało mozoly, tam*

wiele **pszczoły** [70, т. II, с. 1142], *kto chowa pszczoły i klacze, ten na biedę nigdy nie płacze* [85, т. I, с. 784], *kto ma owce i pszczoły, ten gospodarz wesoly* [70, т. II, с. 1142], *kto ma pszczoły i owce, ten ma, co chce* [70, т. II, с. 1142], *kto ma owce i pszczoły, ten nie będzie goły* [70, т. II, с. 1142]. Якщо бджоли асоціюються із образом дбайливої роботящої жінки, образ трутня, чоловічої особини медоносних комах, інтерпретується як образ ледачого і незграбного чоловіка: *truteń salonowy / ледар* [86, т. II, с. 393]. Та все ж трутні як особини чоловічого роду виконують свою головну функцію – відповідають за розмноження чоловічого роду, хоч не вміють збирати нектар та не пристосовані до життя без бджолоїної допомоги, особливої користі від них не помічено.

Під час дослідження ми виявили, що надзвичайно багато існує зоосемічних ФО з компонентом «муха». Муха – це брудна і огидна комаха, яка переносить на лапках бруд і хвороби, псує їжу, набридає дзиччанням та сідає на тіло людини, тому що є кровосисною комахою, як і комар: *ledwie na świeżym mięsie paskudna usiądzie mucha, zaraz robak będzie* [70, т. II, с. 547], *weź trzepaczkę, zginą muchy* [70, т. II, с. 549], *otwórz okno, muchy wlecą* [70, т. II, с. 549], *muchy wolą na wrzodach usieść niż na zdrowym ciele* [70, т. II, с. 549], *zamknij okno (drzwi), bo muchy wlecą* [70, т. II, с. 550].

У всіх цих фразеологічних одиницях прослідковується надзвичайно негативна конотація по відношенню до мухи. Ми не знайшли жодної позитивної характеристики мухи як комахи. Тому під образом мухи мається на увазі надокучлива і неохайна людина, від якої не можна відчепитися. Швидкі рухи людини, що гарячкує, порівнюються із хаотичними польотами мухи: *jak mucha w ukropie (w rosole)* [70, т. II, с. 547], *kręcić się/zwijać się jak mucha w ukropie* [85, т. I, с. 461], отже, муха часто потрапляє у миску із рідкою стравою чи в склянку із напоєм. Неочікувано зустрічаємо фразеологізми, де бджолу називають мухою: *muchy, gdzie się ponęca, trudno wugnać* [70, т. II, с. 548], *jedna mucha w ulu brzęczy* [70, т. II, с. 547]. Паралелі із образом бджоли проходять стосовно бажання мухи поласувати медом:

*lecieć do czego/do kogo jak mucha do miodu/na lep* [85, т. I, с. 461], *brzęczy mucha, kiedy w miodzie tonie* [70, т. II, с. 546], *ktoś pcha się do czegoś jak mucha do miodu* [70, т. I, с. 462], *muchę, gdy już skosztowała miodu, rychlej zabijesz, niż odpędzisz* [70, т. II, с. 548], *łatwo muchę ułowić przy miodzie / легко сніймати муху біля меду* [70, т. II, с. 547], *biegli jakmuchy do miodu* [70, т. I, с. 92], *by muchy na miód* [70, т. II, с. 546]. Саме такі сталі вирази зображують колектив людей, що спільно, із бажанням, приступають до нової справи, або ж просто зустрілися когось обговорити і отримують від цього насолоду. Однак мед – це символ пастки, а муха – образ потопаючої людини, яка просить про допомогу.

Муха, шукаючи поживу, постійно намагається сісти на продукти чи по-смакувати напоями, та потрапляючи в пастку, не може звідти вибратися: *jak mucha w smole/w mazi, rusza się jak mucha w mazi, jak ją ktoś wrazi* [70, т. II, с. 546], *wlec się jak mucha w mazi/w miodzie/w smole, , ktoś rusza się jak mucha w kalamarzu, ktoś rusza się jak mucha w cieście* [85, т. I, с. 461]. Як відомо, муха сідає на що завгодно, особливо на послід, в неї завжди брудні лапки, вона постійний відвідувач місць, де можна знайти сміття та брудний посуд. Але річ, яка є надзвичайно гарна, називають річчю, на яку навіть муха не сідає: *ładne, co mucha nie ukiełźnie, mucha nie siada* [85, т. I, с. 461]. Муха набридливо дзижчить біля вуха людини: *ktoś brzęczy jak mucha* [71, т. II, с. 545]. Саме людину, яка не замовкає і говорить абищо, порівнюють із обридливою мухою.

Муха – досить мала комаха, її порівнюють із злою малою людиною: *mucha ma żółć w sobie* [70, т. II, с. 546]. Поганий настрій – то *jechać z muchami do domu* [70, т. II, с. 547]. Про її малі розміри свідчать фразеологізми *gdy idziesz zabijać muchę, nie zabieraj ze sobą armaty* [70, т. II, с. 546], *mucha by z tymuleciała* [70, т. II, с. 548], *mucha młyńskiego nie zatrzyma koła* [70, т. II, с. 548], тобто не можна вплинути на перебіг подій.

*Złapać na muchę* [70, т. II, с. 33] означає впіймати когось на гарячому, при свідках, *wziąć kogo na muchę* [70, т. II, с. 549] означає взяти когось на постійний контроль. Натомість непосидючість мухи відображається у ідіомі *mucha nie siada* [66, с. 301], що носить позитивну конотацію, мова йде про людину, що безперервно працює, досить відповідально і цілеспрямовано. Також існують сталі вирази на означення-попередження про небезпеку: *kiedy by mucha z daleka latała około ognia, to by była cała* [70, т. II, с. 547], *nie siadaj, mucho, na nosie* [70, т. II, с. 549]. Надзвичайно цікавий фразеологізм із ентомонімом «муха» існує на позначення фальшивої та лицемірної людини: *taki usłużny, że gotów z niego kamieniami muchy oganiać* [70, т. II, с. 549]. Про відсутність гарного настрою та хороших манер свідчать зоофраземи: *jakby go mucha lechtala* [70, т. II, с. 547], *ta muchy w nosie* [70, т. II, с. 642], *mucha siadła na nos, ukąsiła kogo* [85, т. I, с. 461].

Досить надокучливою є муха і людина, яка на неї схожа: *czasem i mucha dokuczy/ukąsi* [70, т. II, с. 546], *natrętny/dożarty/ dopiekły jak mucha* [85, т. I, с. 461]. Мухи теж часто рояться, але й часто гинуть цілими скупченнями: *roją się jak muchy* [70, т. III, с. 64], *ginąć/mrzeć/umierać jak muchy* [85, т. I, с. 461]. *Muchy by skrzywdzić nie potrafił* [70, т. II, с. 548] означає добру людину, що не може нікого образити, не має на те душевної сили. Натомість *to dla niego mucha* [70, т. II, с. 549] означає щось незначне дріб'язкове і неважливе. Муха любить грітися на сонці, тому символізує ліниву людину: *pracować jak senna mucha* [68, с. 260]. Також про ліню і марнування часу говорять сталі вирази: *liczyć muchy na suficie* [68, с. 260], *łapać (gonić) muchy (motyle)* [70, т. II, с. 527, с. 548].

Отже, хоч муха і мала, та завдяки тому, що найбільше із комах контактувала із людиною, виникло безліч зоолексичних фразеологізмів із компонентом «муха» у своєму складі. Цей зоонім характеризує людину, що обридла всім оточуючим і не несе ніякої соціальної значущості у суспільстві, без якої можна обійтися, та її несила терпіти.

Також слід сказати про ще одну комаху, яка живе у будинку людини, – **міль**, вона харчується органічними рештками і відноситься до нічних комах. Це блідий метелик, що любить органічні речовини, що містяться у вовні і хутрі, псує одяг. Він відкладає в ньому свої лялечки, що проїдають діри в тканині, чим завдають шкоди людині. *Блідою міллю* називають людину, яка має невиразний зовнішній вигляд, недосить гарно одягається, або ж звичайного студента, який постійно вчиться, зубрить і через те погано виглядає: *mól naukowy, mól książkowy, mól gabinetowy* [86, т. I, с. 459]. Хоча на думку української дослідниці Н. Дем'яненко «у цьому випадку, очевидно, йдеться про переносне значення цієї риси молі, а саме про те, що позначувана нею людина ніби «поїдає», «ковтає» у великій кількості наукову чи художню літературу» [11, с. 128–129].

Досить цікавим образом в сталих виразах є образ **воші**, паразита, що спричиняв дуже багато неприємностей для людей. Ми досліджували цей образ у праці «Стереотипний образ комах у польській фразеології та приказках» [50]. Зоонім «воша» викликає негативні конотації як у представників польського народу так і в українців. Це надзвичайно дрібна кровосисна комаха, яка паразитує у волоссі людини і вміє гарно стрибати, надзвичайно швидко розмножується і викликає свербіння шкіри голови.

*Leniwy jak wesz* [92, с. 188 ] говорять про людину, яка паразитує завдяки чужій праці і є лінивою. Те, що воші паразитували на тілі людини, говорять зоофраземи: *jak ci wejdzie wesz za koszulę, to ci wejdzie za skórę, ktoś siedzi gdzieś jak wesz w skórze*, [83, с. 132]. Результатом паразитування воші є личинки у волоссі та виразки на тілі: *któs przyczepi się do czegoś jak wesz do bolaka/strupa, ktoś wije się jak wesz w bolaku, ktoś wygląda jak wesz z bolaka* [92, с. 132]. Цей паразит був надзвичайною проблемою для людей, засобів для знищення комах ще не існувало, тому воші чудово почувалися у волоссі людини та хутрі дублянок: *potrzebny do czegoś jak wesz do kozucha* [92, с. 76], *któs trzyma się czegoś jak wesz kozucha* [92, с. 77]. Ці ідіоми відображення того,

що людина заради комфорту і вигідного становища в суспільстві зробить все, аби цього не втратити. Зоофразема *ktoś ucieszy się z czegoś jak ze wszego kożucha* [92, с. 77] говорить нам про те, що іноді людина і вошивому кожуху рада, хоч він і має низьку матеріальну цінність, бо вивести з нього воші майже неможливо. Тому людина радіє тому, що має, і не прагне чогось більшого, не розвивається. Знищити воші можна було лише проваривши одяг у окропі, а з дублянкою та кожухом цей процес був неможливим. У волоссі воші знищували механічно та вичісували спеціальним гребенем, так з'явилися фразеологізми: *ktoś szarpie się jak wesz na powróżku /хтось шарпається як воша на мотузці; ktoś rzuca się (skacze/szarpie się/wije się/wierci się) jak wesz na grzebieniu* [92, с. 54]. Образ воші на мотузці досить комічний і відображає якусь неможливу ситуацію. Крихітність воші зумовила виникнення наступних фразеологізмів: *ktoś kłóci się (swarzy się) z kimś o skórę ze wszy, ktoś podzieli się z kimś nawet skórą ze wszy, drobny jak wesz* [92, С. 130-131]. *Ktoś kupi/ sprzedaje coś za wszy* [92, с. 76] означає купити щось чи продати за символічні гроші, майже безкоштовно.

Отже, **воші** – це прикрі паразити, що заважають жити людині, нікчемні і приносять хвороби. ФО з компонентом «**воша**» уособлюють образ нечупари, людини з болячками, меншовартісної особистості.

Аналіз семантики зоофразеологічних одиниць із ентомонімами показав, що їхні дефініції у польській та українській мовах досить подібні і в основі кожного анімалістичного образу, що входить до складу фраземи, лежать образи «світу людей». Головним чином, в зображенні даних образів переважають негативні конотації. Так людина намагалася «піднятися» над світом тварин, доводила свою значущість. Найбільше символіка зоофразеологізмів пов'язана із життям тварин, а не з полюванням чи з віруваннями людей. У ФО з компонентом-зоонімом фіксуємо як стереотипні риси тварин, якими їх наділила людина, так і справжні анімалістичні риси.

## ВИСНОВКИ

Провівши дослідження фразеологічних одиниць із анімалістичним компонентом на позначення назв свійських, диких тварин та комах, ми дійшли певних висновків.

Мова кожного народу здебільшого слугує дзеркалом, що відображає національні особливості носіїв мови, внутрішню самосвідомість і культуру, менталітет етносу та звичаї, світовідчуття і моральні цінності. Існує велика кількість вітчизняних та польських лінгвістичних досліджень, що стосуються вивчення мовної картини світу польського народу, зокрема такого мовного пласту як зоофразеологія. Зоофразеологізми або фразеологічні одиниці із компонентом-зоолексею є надзвичайно цікавим і різнобарвним явищем у польській фразеології. Саме тварини були близькими супутниками у житті людини, саме на них мовець зазвичай проєктував свої можливості, успіхи та невдачі. Вивчаючи фразеологічні одиниці із компонентом-зоонімом, ми маємо унікальну можливість побачити життя і мовні навички польського етносу «із середини», проаналізувати історичний розвиток мови, порівняти із подібними чи відмінними сталими виразами у українській мові, зробити певні висновки, що будуть корисні для роботи у подальших мовних дослідженнях.

Тема фразеології розкрита у багатьох працях вітчизняних та польських дослідників, натомість лінгвістичних праць, що присвячені вивченню зоосемічних фразеологічних одиниць досить мало, що і зумовило наше дослідження. Невелика кількість лінгвістичних матеріалів з нашої тематики зумовили деякі труднощі в роботі. Якщо говорити про дослідження фразеологізмів на позначення назв свійських тварин, то трішки більше висвітлені у працях лінгвістів образи домашніх улюбленців – kota і собаки. Досить мало матеріалу, що стосується вивчення фразем з компонентом «дикі тварини» і «комахи».

Досліджуючи фразеологізми із анімалістичним компонентом, ми проаналізували 425 фразеологічних одиниць польської мови. Аналіз цих ФО допоміг краще зрозуміти внутрішній світ носія мови, його духовну неповторність, мовну картину світу польського народу. Так, зокрема, було проаналізовано сталі вирази із зоокомпонентом на позначення свійських та диких тварин і комах. Перша група – це ФО з назвами свійських тварин. Під час дослідження виявлено певні стереотипні характеристики.

Серед зоофразеологізмів на позначення свійських тварин найбільш численними є ФО про собаку – 47 одиниць, про коня – 42 одиниці, про свиню – 37 одиниць, про kota проаналізовано 33 одиниці, про корову – 18 ФО, про барана і вівцю – 12 ФО, про вола – 8, про козу – 5 і про віслюка – 5. Така кількісна характеристика свідчить і про популярність тієї чи іншої тварини у побуті польського народу і про особливе ставлення до тварини.

Фразеологічна картина світу поляків була б збіднілою, якби не був задіяний мікросвіт диких тварин. Можна сказати, що тварини, представники дикої фауни, є рідкіснішими мовними образами у польській фразеології. Можливо тому, що вони відігравали не таку значну роль у житті носія мови як свійські тварини, можливо й тому, що у побуті людина зустрічалася з ними значно рідше. У нашому дослідженні ми вирішили проаналізувати ідіоми з назвами найбільш поширених тварин як у Польщі, так і в Україні – це ведмідь, вовк, лисиця і заєць.

ФО на позначення диких тварин мають такі кількісні характеристики: найбільше знайдено і проаналізовано фразем із назвою «ведмідь» – 35 одиниць, «вовк» – 29 сталих виразів, «заєць» – 27, «лисиця» – 24 одиниці.

Завдяки використанню описового методу ми змогли порівняти конотації ФО з зоосемізмами, що є назвами диких і свійських тварин. На наш погляд, зоофраземи з назвами свійських тварин дещо позитивніше конотовані, ніж ФО з назвами диких тварин. Такі тварини як кінь, віл, корова надзвичайно цінуються людиною, вони є важливими у житті селянина, бо є

джерелом доходу та дають можливість безбідно існувати. Натомість дикі тварини – це завжди небезпека, окрім зайця; вони більше пов'язані із магічними віруваннями.

Третя група зоофразеологізмів, що розглядається в роботі – фразеологічні одиниці із компонентом-зоонімом на позначення назв комах. Людський побут завжди пов'язаний із світом комах, людина спостерігала за ними, наділяла певними якісними характеристиками і формувала стереотипне бачення.

Отже, аналізуючи групу ФО з компонентом «комахи» приходимо до висновку, що позитивні конотації викликають образи бджоли і мурахи, усі інші – негативні конотації. У кількісному співвідношенні образ мухи переважає у зоофразеологімах найбільше – 50 одиниць, бджола/оса – 21 одиниця, воша – 15 одиниць, мураха/комар – 12 одиниць, міль – 3, трутень – 1 фразеологізм.

Отже, ми проаналізували стан дослідження фразеологізмів із компонентом-золексемою у польському і вітчизняному мовознавстві. За допомогою порівняльно-історичного методу виявили подібні особливості використання польських і українських зоофразеологізмів. Під час дослідження розглянули і порівняли основні класифікації ФО, за допомогою зіставного методу виявили лінгвістичні відмінності мовної картини світу поляків і українців. Доведено, що найбільшу групу фразеологізмів становлять сталі звороти з зоолексемами на позначення назв домашніх улюбленців-кота і собаки, а також тварин, що мають суттєву соціальну значущість для селянина: коня, корови, свині і вола. Із 425 поаналізованих ФО 50 становлять зоофразами із компонентом «муха», що є найбільш численнішою групою серед усіх зоофразеологізмів. Саме надокучливість даної комахи і її постійна присутність зумовили таку кількість сталих зворотів.

Під час дослідження виокремлено стереотипні характеристики кожної тварини як мовного образу. Дані нашої роботи можуть бути використані для подальших лінгвістичних досліджень в галузі вивчення зоофразеології польського народу. Робимо висновок, що зоофразеологізми – це ядро фразеологічної картини світу поляків, що відображають її історичну культуру, моральні цінності та традиції.

## ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Абузарова М. Фразеологічний елемент у перекладацькій практиці (на прикладі польської та української мов). *Kwartalnik Językoznawczy*. Poznań: 2016. Випуск 2. 10-15 с.
  2. Алексенко С. Конкретно-наукові методи лінгвістичних досліджень : методичні рекомендації. Суми: Видавництво СумДПУ ім. А. Макаренка, 2020. 44 с.
  3. Білодід І. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія. Київ, 1973. 414 с.
  4. Бойко В. Структурно-семантичні особливості фразеологічних одиниць з анімалістичним компонентом. *Література та культура Полісся*. Ніжин, 2007. Вип. 36. С. 5.
  5. Болотнікова А. Василенко П. Теоретичні основи класифікації фразеологічних одиниць із зоонімами в полоністиці. *Збірник наукових праць Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка*. Полтава, 2023. С. 395–397.
- 
6. Болотнікова А. Мороз А. Поняття зооніма, проблеми його опису та аналізу в польській лінгвокультурі. *Збірник наукових праць Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка*. Полтава, 2023. С. 397-399.
  7. Возняк-Ковалік Г. Польські фразеологізми: роздуми про всюдисущого коня. URL: <http://surl.li/sinela> (дата звернення 28.07.2024).
  8. Возняк-Ковалік Г. Польські фразеологізми: наше грубше. URL: <https://salo.li/03E3F6F> (дата звернення 11.07.2024).
  9. Возняк-Ковалік Г. Польські фразеологізми: непричесані думки. URL: <http://surl.li/ytrxy> (дата звернення 23.07.2024).

10. Возняк-Ковалік Г. Польські фразеологізми: Собаче життя змоклої курки. URL: <http://surl.li/hnvomi> (дата звернення 26.07.2024).
11. Дем'яненко Н. Польські фразеологічні одиниці на позначення ментальних властивостей людини: структурно-семантична та формально-граматична характеристики: дис. канд. філол. наук. Київ, 2003. 190 с.
12. Денисевич О. Професійна картина світу українських та польських студентів: порівняльний аспект. *Наука сьогодні: теорія, методологія і практика*. Вроцлав, 2013. Частина 5. С. 71–75.
13. Добролюжа Г. Образна парадигма фразеологізмів з компонентом «собака». *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. Житомир, 2004. Випуск № 14. С. 223–227.
14. Добролюжа Г. М. Красне слово – як золотий ключ: постійні народні порівняння в говірках Середнього Полісся та суміжних територій. Житомир: Волинь, 2003. 160 с.
15. Дубовик О. Польські прислів'я та приказки та їхні українські аналоги. URL: <https://salo.li/356C475T> (дата звернення 29.06.2024 року).
16. Дякун Д. Лінгвокультурна специфіка фразеологізмів на позначення соціального статусу людини. *Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. Переяслав: Видавництво при Переяславському університеті Григорія Сковороди, 2021. Випуск шістдесят восьмий. С. 179–181.
17. Ekaterina. Забавні польські фрази і фразеологізми. URL: <https://salo.li/2e7dbD6> (дата звернення 30.07.24).
18. Жайворонок В. Знаки української етнокультури: словник-довідник. Київ: Довіра, 2006. 703 с.
19. Зорівчак Р. Реалія і переклад. Львів: Вид-во при Львівському університеті, 1989. 216 с.

20. Зорівчак Р. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія. Львів: Вища школа, 1983. 175 с.
21. Коваленко О., Рзаєва В. Функціонування зоосемізмів в фразеологізмах німецької та української мов. *Одеський лінгвістичний вісник*. Київ, 2013. Вип. 2. С. 30–38.
22. Кононенко І. Великий польсько-український фразеологічний словник. Варшава: Видавництво при Варшавському університеті, 2023. 731 с.
23. Кононенко І. Українська та польська мови: контрастивне дослідження. Варшава: Видавництво при Варшавському університеті, 2012. 809 с.
24. Космеда Т., Гоменюк О., Осіпова Т. Короткий українсько-польський словник усталених виразів: еквіваленти слова, фразеологізми, прислів'я та приказки. Дрогобич, 2017. 408 с.
25. Кочерган М. Загальне мовознавство. Київ: Видавничий центр «Академія», 2010. 3-є видання. 456 с.
26. Кравченко Н. Методи лінгвістичних досліджень. URL: <http://surl.li/jhfksp> (дата звернення 23.07.2024).
27. Левчук О. Символьне значення зооніма кінь (на матеріалі українських народних паремій, загадок та фразеологічних одиниць). *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. Львів, 2009. Вип. 46. Ч. I. С. 267–273.
28. Лук'янова К. Фразеологізми та прислів'я про собак польською мовою. URL: <https://sal0.li/4FD3E8d> (дата звернення 25.07.2024).
29. Лук'янова К. Фразеологізми та прислів'я про котів польською мовою. URL: <http://surl.li/bcpwis> (дата звернення 27.07.2024).
30. Манжола А. Зоофразеологізми у сучасній мовній картині світу: етнолінгвістичний аналіз. *Кваліфікаційна робота магістра*. Київ, 2020. 95 с.
31. Мацюк З. Що сільце, то нове слівце: слов. фразеологізмів Західного Полісся. Луцьк: Вежа-Друк. 2013. 473 с.

32. Мій polish link. Барани та вівці, прислів'я, вирази, афоризми в польській мові. URL: <https://salو.li/32d0EaA> (дата звернення 30.07.24).

33. Мірошніченко І. Варіанти польських фразеологічних одиниць семантичного поля «праця / неробство». *Наукові записки*. Серія: Філологічні науки (Мовознавство). Кіровоград, 2009. Вип. 81 (1). С. 141–145.

34. Мірошніченко І. «Po śmierci próżniaka nie zauweje i собака»: образ ледаря та трудолюба в зоофразеології (на матеріалі польської, української та російської мов). Познань, 2021. 19 с.

35. Мірошніченко І. «Працьовитість і ледарство у фразеологізмах із компонентами-орнітонімами та ентомонімами (на матеріалі польської та української мов). *Життя у слові*: збірник наукових праць. Київ, 2011. С. 210–216.

36. Онуфрійчук Г. Символьна пара «людина – кінь» в українській етнофразеології. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Філологічні науки (мовознавство). Київ, 2014. Серія 8. Випуск 6. С. 161–165.

37. Онуфрійчук Г. Лінгвокультурологічний потенціал української етнофразеології: асоціативне поле «Людина в колі інших істот» (Дис. канд. філол. наук). Київ, 2016. 261 с.

38. Пасюрківська М. Зоонімічна лексика в польській фразеології : склад, семантика, функції : автореф. ... канд. філологічних наук. Київ, 2009. 18 с.

39. Пілярська К. «Цитати, які допоможуть видатися своїм у Польщі». URL: <https://salو.li/CAD69ca> (дата звернення 11.07.2024).

40. Попова Д. «Польські прислів'я і приказки про весну і Великдень.» URL: <https://salو.li/5fd503f> (дата звернення 11.07.2024).

41. Русанівський В., Тараненко О., Зяблюк М. Українська енциклопедія. Київ, 2004. 824 с.

42. Савенець А. Поезія у перекладі: «Українська Шимборська» : монографія. Люблін-Житомир: Полісся, 2006. 366 с.

43. Савенець А. Три найважливіші слова. Шимборська В. Може, це все. Ольшаниця: Bosz, 2011. 128 с.

44. Сагата Ю. Польські фразеологізми з компонентом “byk”: лексикографічне опрацювання та функціонування в текстах. *Мовознавчі студії*. Фразеологізм і слово у тексті і словнику. (За матеріалами Всеукраїнської наукової конференції на пошану 75- річчя від дня народження професора Мар’яна Демського). Дрогобич, 2010. Випуск 2. С. 348–354.

45. Сагата Ю. Кіт у польській та українській фразеології. *Проблеми слов’янознавства*. Львів, 2008. Вип. 57. С. 282–290.

46. Селіванова О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти). Київ–Черкаси: Брама, 2004. 276 с.

47. Скрипник Л. Фразеологія української мови. Київ: Наукова думка, 1973. 280 с.

48. Стемпневич Я., Рибалт А. «Чому «biały krak» не є «білою вороною»?» URL: <http://surl.li/rkman> (дата звернення 10.03.2024).

49. Стрембіцька Л. «Nie bądź czarną owcą», або особливості перекладу польських фразеологізмів із зоолексемами. *«Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство і дидактика»*: збірник наукових праць. Хмельницький, 2024. Випуск 15. С. 315-322.

50. Стрембіцька Л. Стереотипний образ комах у польській фразеології та приказках. *«Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство і дидактика»*: збірник наукових праць. Хмельницький, 2024. Випуск 16. У друці.

51. Тригуб І. Фразеологічні одиниці та їх класифікація. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*: збірник наукових праць. Одеса, 2019. Випуск тридцять дев'ятий. Том 3. С. 10-13.

52. Ужченко В. Семантика українських зоофразеологізмів в етнокультурному висвітленні: автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. філол. наук.: 10.02.01 – українська мова. Харків, 2000. 18 с.

53. Ужченко В., Ужченко Д. Фразеологія сучасної української мови: навчальний посібник. Київ: Знання, 2007. 494 с.
54. Філь Г., Патен І. Фразеологічні одиниці української та польської мов з лексемою «кінь» як репрезентанти національних культур. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич, 2022. Вип 58. Том 2. С. 226–231.
55. Філь Г., Патен І. Фразеологічні одиниці української і польської мов з лексемою «собака» як мовні експоненти культурних знаків. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич, 2022. Вип 50. С. 227–232.
56. Філь Г., Чапля Х. Фразеологічні одиниці української та польської мов з лексемою «кіт» як репрезентанти національних культур. *Modern scientific research achievements innovation*. Вчені записки наукової конференції. Берлін, 2022. Випуск 14-16. С. 311–317.
57. Франчук Н., Поздрань Ю. Семантична класифікація українських фразеологізмів із компонентом-зоонімом. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Вінниця, 2019. Том тридцятий. Частина перша. С. 38-41.
58. Черняк М. Мовний образ коневих у польській фразеології. *Київські полоністичні студії*. Серія: Філологія. Том XXII. Київ, 2013. С. 486–490.
59. Юрченко О., Івченко А. Словник стійких народних порівнянь. Харків: Основа, 1993. 176 с.
60. Andrzejczak P. Frazeologizmy z komponentem świnia w języku polskim s chińskim. *Gdańskie studia Azji Wschodniej: czasopismo naukowe*. Gdańsk, 2022. Num.22. С.42-55.
61. Anusiewicz J. Językowo-kulturowy obraz kota w polszczyźnie. *Problemy Języka i Kultury: Etnolingwistyka 3*, Wrocław, 1990. S. 95–141.
62. Bartmiński J., Tokarski R. Językowy obraz świata a spójność tekstu. *Teoria tekstu. Zbiór studiów*. Wrocław, 1986. S. 65–81.
63. Bartmiński J. Językowe podstawy obrazu świata. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2006. 318 s.

64. Bartmiński J. Koń. *Słownik ludowych stereotypów językowych: zeszyt próbny*. Wrocław, 1980. S. 119–144.
65. Bartmiński J. O aktualnych zadaniach etnolingwistyki. *Etnolingwistyka*. Lublin, 2016. Numer 28. C. 1–23.
66. Bąba S. Dziamska G. Liberek J. *Podręczny słownik frazeologiczny języka polskiego*. Warszawa: PWN, 1995. 775 s.
67. Dembowski B. Słownik gwary podhalskiej. *Sprawozdania Komisji Językowej Akademii Umiejętności w Krakowie*. Kraków, 1895. S. 339–444.
68. Kłosińska A. Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami. Warszawa: PWN, 2005. 840 s.
69. Kopaliński W. Słownik mitów i tradycji kultury. Warszawa: RYTM. 2003. 1510 s.
70. Krzyżanowski J. Nowa księga przysłów i wyrażen przysłowiowych polskich. Warszawa: PIW, 1969 – 1978. W 4-ch t. 3672 s.
71. Kowalczyk J. Najciekawsze aforyzmy o miłości. URL: <https://salo.li/FA739Bd> (дата звернення 11.07.2024).
72. Liberek J. Innowacje frazeologiczne w powojennej fraszce polskiej. Poznań: Wyd-wo WiS, 1998. 218 s.
73. Mosiołek K. Stereotypy psa zawarte w języku polskim. *Poradnik Językowy: czasopismo*. Warszawa, 1992. Numer 4. S. 301–304.
74. Mosiołek-Kłosińska K. Antropocentryzm leksyki „zwierzęcej”. *Semantyczna struktura słowa i wypowiedzi*. Warszawa, 1997. S. 71–77.
75. Müldner-Nieckowski. P. Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego: wyrażenia, zwroty, frazy. Warszawa: Świat Książki. 2004. 1088 s.
76. Pajdzińska A. Frazeologizmy jako tworzywo współczesnej poezji. Lublin: Agencja Wydawniczo-Handlowa, 1993. Nr. 1. 247 s.
77. Pajdzińska A. Udział konotacji leksykalnej w motywacji frazeologizmów. *Konotacja*. Lublin, 1988. S. 67–82.

78. Pajdzińska A. Znaczenie zwiąku frazeologicznego. *Poznańskie Spotkania Językoznawcze*. Poznań, 1996. S. 168–173.
79. Piasecka A., Tulina-Biumental I. Polsko-ukraiński słownik frazeologiczny. Łódź, 2016. 184 s.
80. Pietraszkiewicz T. Neologizmy we współczesnej gwarze studenckiej. «*Słowo. Tekst. Czas VII*»: materiały VII międzynarod. Konf. Szczecin, 2004. nr. 21-23. S. 143–148.
81. Rak M. Słownik frazeologiczny gwary Dębna w Górach Świętokrzyskich Kraków, 2005. 157 s.
82. Rak M. Językowo-kulturowy obraz zwierząt utrwalony w animalistycznej frazeologii r gwar Gór Świętokrzyskich i Podtatrza (na tle porównawczym). Kraków, 2007. 258 c.
83. Rak M. Słownik frazeologiczny gwary Dębna w Górach Świętokrzyskich. Kraków, 2005. 157 s.
84. Skorupka S. Słownik frazeologiczny języka polskiego. Warszawa: Wiedza Powszechna. 1967. t. 1. 788 s.
85. Skorupka S. Słownik frazeologiczny języka polskiego. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1975. W 2 t. 788 s.
86. Skorupka S. Słownik frazeologiczny języka polskiego. Warszawa: Wiedza powszechna, 1974. W 2 t: T I – 788 s.; T.II: – 905 s.
87. Skorupka S. Podstawy klasyfikacji jednostek frazeologicznych. *Prace Filologiczne*, 1969. T. 19. S. 219–226.
88. Tokarski R. Językowy obraz świata w metaforach potocznych. *Językowy obraz Świata*. Lublin, 1999. S. 74–76.
89. Treder J. Nazwy ptaków we frazeologii i inne studia z frazeologii i paremiologii polskiej. Gdańsk: Uniwersytet Gdański, 2005. 251 s.
90. Tymoshuk R, Sosnowski W., Jaskot M., Ganoshenko Y. Leksykon aktywnej frazeologii polskiej i ukraińskiej. Warszawa, 2018. 312 s.

91. Wnuk W. Gawędy Skalnego Podhala. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1975. 516 s.

92. Wysoczański W. Językowy obraz świata w porównaniach zleksykalizowanych (na materiale wybranych języków). Wrocław: Uniwersytet Wrocławski, 2006. 402 s.